

Afstuderen en studenten

Aardige of onaardige economie — het aantal studenten in deze wetenschap was omstreeks april jl. met 12 pCt. gestegen van 4.884 (april 1963) tot 5.475¹⁾. Daarvan laafden er ca. 2.300 (42 pCt.) in de Maasstad hun dorst naar kennis, status enz. In Amsterdam streefden 1.075 studenten (ca. 20 pCt.) aan de Gemeentelijke en 621 studenten (11 pCt.) aan de Vrije Universiteit in de economische faculteiten naar de bevrediging van hun intellectuele en/of andere behoeften. De genoemde getalssterkte aan de Gemeentelijke Universiteit werd dicht benaderd door die in

Afstuderen (1962/1963) en studenten (omstreeks 1 april 1964) in de ec. wetensch. per universiteit of hogeschool

Categorieën	Tot.	Groningen	Amsterdam		Rotterdam	Tilburg
			G.U.	V.U.		
Studenten a)	5.475	419	1.075	621	2.302	1.058
Eerstejaars	1.105	84	192	112	427	290
Afstuderen-den b) ...	259					

Tilburg (1.058 studenten). Groningen bleef zich distantiëren van de „Vermassung” met een overzichtelijke groep van 419.

Het getal van 1.105 „eerstejaars” in de economie was een forse toename van ca. 14 pCt. t.o.v. april 1963: iets meer dan het gemiddelde stijgingspercentage van 13 voor alle wetenschappen²⁾. Deze percentages beliepen in het voorafgaand jaar resp. 4 en 7 pCt. Van de „eerstejaars” in de economie begaf zich ruim 38 pCt. naar Rotterdam, ca. 25 pCt. naar Tilburg, ca. 17 pCt. naar de Gemeentelijke

burg en Rotterdam registreerden er resp. 25 en 23. Deze hogescholen ontvingen tevens resp. 40 en 38 „eerstejaars” in de *Westerse sociologie*, hetgeen hun totaal aantal studenten in deze studierichting op resp. 240 en 44 (Rotterdam — niet altijd „voorgeraakt” — startte later) bracht. Van de 1.562 studenten in de Westerse sociologie studeerden de grootste aantallen in Utrecht (303) en Nijmegen (326). Opvallend is het getal van 238 in Groningen.

Het aantal van 259 *geslaagden*³⁾ voor het doctoraal examen in de economie was vrijwel gelijk aan dat in het

Afstuderen (1962/1963) en studenten (omstreeks 1 april 1964) naar studierichtingen

Categorieën	Alle studiericht.	Rechtsgeleerdh.	Techn. wetensch.	Socio-c) logie	Pol en soc. wetensch.
Studenten a)	52.348	4.372	9.781	1.562	970
Eerstejaars	9.821	971	1.867	336	215
Afstuderen-den b) ...	3.016	323	687	80	8

voorgaande jaar (255). Daarentegen steeg het aantal geslaagden voor een ingenieursexamen in de technische wetenschappen flink, nl. van 558 tot 687. Het doctoraal-examen in de rechtsgeleerdheid werd door 323 mensen (307 in het voorgaande jaar) met succes afgelegd.

Het C.B.S. vervolgde de interessante registratie³⁾ van studieuur en studierendement van enkele studentengeneraties. Iets over deze aspecten van de vaderlandse universitaire toestand is hier, tot lering en meditatie⁴⁾, weergegeven.

M. H.

Geslaagden per 100 van het aantal studenten^{d)} in de studierichting van eerste inschrijving per jaar (generaties 1948-1950)

	Aantal bij eerste inschr. e)	Soort examen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Economische wetensch.	1.327	Doct.	—	—	—	0	2	11	25	35	41	44	47	48	49
Rechtsgeleerdheid	1.402	Doct.	—	0	1	6	18	38	50	55	58	61	62	63	63
Technische wetensch.	2.510	Ing.	—	—	—	0	3	12	27	40	47	51	54	56	57

a) Alle jaargangen. b) Geslaagd voor doct.-of ing. examen. c) Westerse sociologie. d) Binnen aantal jaren. e) Van de gezamenlijke generaties, in abs. get

en ca. 10 pCt. naar de Vrije Universiteit van Amsterdam. Voor Groningen werd 7 pCt. genoteerd.

In de *technische wetenschappen* steeg het aantal „eerstejaars” met ruim 8 pCt. tot bijna 1.900 (in het voorafgaande jaar was er nauwelijks een toename). Hiervan gingen er 1.393 naar „Delft” en 474 naar „Eindhoven”. Het totaal aantal studenten beliep in Delft 7.965; in Eindhoven 1.816.

In de *rechtsgeleerdheid* groeide het aantal „eerstejaars” met bijna 20 pCt. tot 971. Daarvan gingen er 234 naar Leiden, 222 naar Utrecht, 247 naar Amsterdam, 133 naar Nijmegen en 87 naar Groningen. De Hogescholen te Til-

¹⁾ „Mededelingen” van het C.B.S., no. 7496.

²⁾ De sterke groei door de na-oorlogse geboortegolf beïnvloedt mede de miljoenennota 1965.

³⁾ Ontleend aan de C.B.S.-publikatie „Statistiek van het wetenschappelijk onderwijs 1962/63”, Uitg. W. de Haan N.V., Zeist 1964.

⁴⁾ Lezenswaardige bespiegelingen over deze en verwante zaken zijn gepubliceerd door Prof. Dr. J. Pen (in „De harde wereld”, Uitg. De Bezige Bij, Amsterdam 1964, 144 blz., f. 5) en door Drs. D. v. Arkel, Prof. Mr. J. F. Glastra van Loon, Prof. Dr. E. V. W. Vercruyse en Drs. C. E. Vervoort („Universiteit in tijdnood”, Uitg. J. A. Boom en Zoon, Meppel 1964, Egel reeks no. 3, 144 blz., f. 5,50).

INHOUD

	Blz.		Blz.
Afstuderen en studenten.....	823	Aantekeningen:	
Research voor het middelgrote bedrijf, door Ir. J. G. de Groot.....	824	Macro-economische verkenning van 1964 en 1965	832
Het werknemersaandeel in het nationaal inkomen (III), door Drs. J. H. van der Marel.....	827	De Miljoenennota 1965.....	835
Onaardige politiek of onaardige economie?, door Ir. M. Elion.....	829	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	840

In het buitenland verleende octrooien kunnen hier te lande worden toegepast voor zover hierop in Nederland geen octrooi is verleend, hetgeen slechts voor een gering percentage van de in het buitenland verleende octrooien het geval is. Een octrooidocumentatie, waarin uitsluitend in het buitenland verleende octrooien zijn opgenomen, zou van groot belang zijn voor de middelgrote industrie om haar machines en werkmethoden hieraan te toetsen. Tevens mag worden verwacht dat het geven van studie-opdrachten aan T.N.O. van de zijde van de middelgrote industrie hierdoor zal worden gestimuleerd. In dit artikel wordt hierop nader ingegaan, terwijl ook aandacht wordt gegeven aan een mogelijkheid, die hierdoor voor een wetenschappelijk medewerker bij een middelgroot bedrijf zou kunnen ontstaan.

Research voor het middelgrote bedrijf

Kort geleden werd namens vijf fracties uit de Tweede Kamer aan de Ministers van Financiën en Onderwijs de vraag gesteld, in hoeverre het mogelijk zou kunnen zijn de research die door middelgrote bedrijven moet worden verricht op basis van belastingfaciliteiten te bevorderen. In antwoord op deze vraag werd o.m. op de omvangrijke kennis gewezen die de instituten op het gebied van de research ter beschikking staat en waarvan nog onvoldoende gebruik wordt gemaakt. Uitbreiding van de voorlichting op dit gebied werd in het vooruitzicht gesteld.

Uit het feit dat genoemde vraag door vijf fracties, waaronder de oppositiepartij, werd ingediend mag wel worden afgeleid, dat men het achterwege blijven van belangstelling voor research bij het middelgrote bedrijf als een gevaar ziet voor de concurrentiepositie van ons land in de nabije toekomst. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen, dat naar schatting 60 pCt. van de werknemers die betrokken zijn bij de produktie, werkzaam zijn in het middelgrote bedrijf.

Bij een beoordeling van de mogelijkheden voor research voor het middelgrote bedrijf is een vergelijking met research voor het grote bedrijf van belang. Het is bekend dat de grote bedrijven vooral ook in het buitenland aan research veel aandacht geven. Men mag stellen, dat 2 tot 5 pCt. van de geldswaarde van de omzet door dergelijke grote bedrijven aan research wordt besteed. Rekening houdend met de afschrijving der als regel kostbare apparatuur en de benodigde gebouwen, voorts met de verhouding van hoger en lager personeel op dergelijke researchlaboratoria, mag worden aangenomen dat vele tientallen hoog geschoolde researchwerkers (afgestudeerden van technische hogescholen en universiteiten) per groot bedrijf hierbij betrokken zijn. Een ieder van deze researchwerkers krijgt een project toegewezen ter bestudering en ter ontwikkeling en de tijd die hiervoor nodig is kan dikwijls een jaar en meer vereisen. Men werkt in deze researchafdelingen op het hoogste niveau van de wetenschap met betrekking tot het te bestuderen vakgebied en het voordeel van de grote omvang van dergelijke researchafdelingen is, dat in

dien een researchwerker niet zou voort kunnen bij de ontwikkeling van zijn project, hij kan rekenen op de steun van zijn collega's. Zonodig kan de chemicus de hulp inroepen van een fysicus of de elektrotechnisch ingenieur kan eens gaan praten met de man die meer werktuigkundig geschoold is.

Toch zal men er niet op vertrouwen dat men zelfs onder deze gunstige omstandigheden inderdaad op het hoogste niveau werkt. Men zal de researchwerkzaamheden toetsen aan overeenkomstige activiteiten van concurrerende grote bedrijven en men doet dit aan de hand van octrooien. Voor zover het grote bedrijf niet zelf vertegenwoordigd is in een land zal men contact onderhouden met een aldaar woonachtige octrooigemachtigde, die in dat land openbaar gemaakte octrooien, welke verband houden met een bepaald vakgebied van het grote bedrijf en enigszins belangrijk zijn, aan de researchafdeling van het bedrijf doorzendt. De inhoud van deze octrooien vormt weer een onderwerp van studie en aan de hand hiervan zal men besluiten of een bestudering in ruimere zin in aanmerking komt.

Vanzelfsprekend verdwijnen deze octrooien na gebruik niet in de prullemand, zij worden ondergebracht in een omvangrijke documentatie, ingedeeld in een groot aantal klassen, zodat men te allen tijde kan teruggrijpen naar vroeger verleende octrooien van bedrijven die zich, waar ook ter wereld, op het zelfde werkteerrein bevinden. Een klasse uit een dergelijke octrooidocumentatie vormt waardevol studiemateriaal voor researchwerkers, die een project krijgen toegewezen, dat met het onderwerp van de klasse verband houdt. Van de zijde van de Bataafse Petroleum Mij. werd medegedeeld, dat ca. 600.000 octrooischriften in haar documentatie zijn ondergebracht.

Een werkkkring op deze basis voor de als regel jonge researchwerker stelt hoge eisen, maar is interessant en aantrekkelijk, temeer omdat voor hem in een niet te verre toekomst dikwijls een gunstige plaats in het bedrijf kan open komen waarvoor de mogelijkheden bij de steeds voortgaande uitbreidingen bij deze grote bedrijven talrijk zijn. Door deze gunstige voorwaarden

kunnen de grote bedrijven selectief te werk gaan bij het aantrekken van nieuw personeel voor de researchafdelingen.

Toch zal men bij het researchwerk nog veel teleurstellingen ondervinden ondanks de gunstige omstandigheden. Projecten zullen soms na geruime tijd van studie moeten worden gestopt omdat de perspectieven niet gunstig zijn. Het kan zelfs voorkomen, dat een fabriekmatige productie van een in het researchlaboratorium ontwikkeld procédé minder gunstig verloopt en dat de benodigde investering de oorspronkelijke raming te boven zal gaan.

Na deze inleiding zal het duidelijk zijn, dat researchactiviteiten van het middelgrote bedrijf met een zeer beperkte personeelsbezetting altijd sterk ten achter zullen staan bij de resultaten van de omvangrijke researchafdelingen van de grote bedrijven. Om hieromtrent een inzicht te verkrijgen is het wellicht aangewezen om een concreet voorbeeld te stellen van een kleiner middelgroot bedrijf met 300 man personeel. Op een gegeven ogenblik voelt de directeur van het bedrijf de noodzaak om voor research een ingenieur aan te nemen. De mogelijkheid van toepassing van een nieuwe grondstof voor een in het bedrijf geproduceerd artikel moet worden onderzocht. Het aantrekken van een ingenieur zal echter al moeilijkheden opleveren. Gunstige toekomstmogelijkheden kunnen hem niet in het vooruitzicht worden gesteld, bedrijfservaring zal hij niet opdoen, zijn technisch werk zal zich slechts tot een uiterst nauw vakgebied beperken. En wat zal er gebeuren als geen gunstige resultaten worden verkregen en later blijkt dat een concurrent de onderzochte grondstof wél tot een goed in de markt liggend artikel heeft weten te verwerken?

Men kan hiertegenover stellen, dat de directeur een verkeerde beslissing heeft genomen door een ingenieur aan te willen nemen en dit werk in eigen beheer te willen doen. Hij had beter een opdracht kunnen geven aan de betrokken T.N.O.-afdeling. Dit mag juist zijn wat de opdracht betreft, maar dit neemt niet weg, dat er voor het betrokken bedrijf stellig plaats is voor een ingenieur als wetenschappelijk medewerker. Zijn taak zou echter niet in de eerste plaats gezien dienen te worden in het vlak van het speurwerk, doch zijn taak zou moeten zijn om door studie op de hoogte te blijven van het gebied van het vakgebied van het bedrijf tot ontwikkeling komt in de ruimste zin van het woord. Indien hij daar toe de beschikking had over een octrooidocumentatie zou dit voor hem van onschatbare waarde zijn, omdat in octrooien technische verbeteringen worden beschreven, concreet en duidelijk, die afkomstig zijn van bij uit-

afwezig door ziekte

Gewoon een griepje? Een gebroken been? Overwerkt of slachtoffer van de managerziekte? In zo'n situatie komt Uw normale inkomen in gevaar.

Tegen dit risico voor Uzelf (en hen voor wie U verantwoordelijk bent) kunt U zich verzekeren.

De deskundigen van R. Mees & Zoonen Assurantiën adviseren U hierbij - en ontwerpen voor U de juiste verzekering tegen tijdelijke of blijvende arbeidsongeschiktheid. De premie is fiscaal aftrekbaar. Een logische verzekering voor zelfstandigen, beoefenaars van vrije beroepen en werkgevers die de financiële positie van hun stafemployé's willen waarborgen.

R. MEES & ZONEN ASSURANTIËN

Rotterdam - Amsterdam - 's-Gravenhage - Schiedam
Delft - Vlaardingse - Alblasterdam - Spijkenisse

stek deskundigen. Een klasse met bijv. honderd octrooien bevat beschrijvingen van mogelijke verbeteringen op het gebied van een strak omlijnd technisch onderwerp van de zijde van evenzoveel deskundigen. Deze verbeteringen hebben betrekking op inrichtingen (machines of apparaten) of op werkwijzen en hebben ten doel de kwaliteit te verbeteren dan wel de produktiviteit op te

voeren. Octrooien handelen derhalve over onderwerpen waar het bij de middelgrote industrie speciaal om gaat.

Natuurlijk zou deze ingenieur niet moeten blijven studeren in de octrooidocumentatie. Octrooien staan op naam en dit opent voor hem de mogelijkheid om de octrooihouders, meestal bedrijven, te bezoeken om na te gaan of overeenkomsten kunnen worden gesloten voor toepassing van een in bepaald octrooi beschreven werkwijze in eigen bedrijf indien hierbij speciaal de „know how” van belang is. Aannemend dat het bedrijf op gezette tijden tot de aanschaffing van nieuwe produktiemachines zal dienen te besluiten, dan zal ook op dit gebied de octrooiliteratuur waardevolle gegevens kunnen verstrekken over bedrijven, die in het buitenland toonaangevend en hier te lande niet vertegenwoordigd zijn. Vooral een land als de Verenigde Staten moet op dit gebied nog voor velen als een onontgonnen terrein worden gezien. Fabrieken waar deze machines werken kunnen worden bezocht en men zal daar zeker bereid zijn inlichtingen te verstrekken. Op deze wijze is voor onze ingenieur zowel voor hemzelf als voor het bedrijf een waardevolle werkkring weggelegd en hij zal kunnen stijgen op de maatschappelijke ladder tot technisch adviseur van het bedrijf of zelfs in de directie kunnen worden opgenomen. Ook voor T.N.O. ontstaat hierdoor een aantrekkelijke situatie: men heeft een tegenspeler op gelijk niveau bij het bedrijf verkregen, hetgeen een gunstige samenwerking en het verstrekken van opdrachten in de hand zal werken.

Om thans op de beantwoording van de vraag van de vijf Kamerleden, terug te komen: hieruit blijkt dat men op de ingeslagen weg wenst voort te gaan en door een te intensiveren voorlichting aan de bestaande activiteiten meer bekendheid wenst te geven. De vraag doet zich hierbij echter voor, of aan deze voorlichting niet een nieuw element moet worden toegevoegd. Een vergelijking met het N.I.V.E. komt hiertoe in aanmerking. Ogenschijnlijk gaat deze vergelijking volledig mank. Over bedrijfsorganisatie, het grote onderwerp voor het N.I.V.E., zijn de bedrijven bereid gebleken in N.I.V.E.-verband ervaringen uit te wisselen. Deze ervaringen geven over en weer de inspiratie om tot zelfwerkzaamheid te komen. In tegenstelling hiermede wenst men over de technische resultaten van research geen enkele inlichting te verstrekken, zodat men op N.I.V.E.-basis de bedrijven die onvoldoende belangstelling voor research hebben geen enkele vorm van inspiratie zal kunnen geven. Hoogstens kan deze inspiratie ontstaan wanneer de concurrent met een beter produkt op de markt komt, maar dan is het te laat. Het zoeken naar een nieuw element richt zich derhalve op de vraag, op welke wijze men bedoelde middelgrote bedrijven een inspiratie voor belangstelling voor research kan geven.

Indien men zelf enige jaren in de gelegenheid is geweest om te werken met de octrooidocumentatie van de Octrooiraad (omstreeks 5 miljoen octrooischriften en 20.000 klassen), dan staat het onomstotelijk vast, dat hierin de mogelijkheid is opgesloten om voor de middelgrote bedrijven de benodigde inspiratie te verschaffen. Echter, dan in de vorm van zelfwerkzaamheid, waartoe ook het N.I.V.E. zijn leden aanzet, en zeker niet in de vorm van het verstrekken van inlichtingen

hieruit, zoals dit met behulp van tussenpersonen uit de octrooidocumentatie van de Octrooiraad geschiedt. Inlichtingen kunnen niet ingewonnen worden over onderwerpen waarvan men het bestaan niet kent. Men moet er als het ware voor zorgen, dat onze ingenieur van bovenbedoeld middelgroot bedrijf een dagtaak heeft die met zijn opleiding overeenkomt en voor het bedrijf verantwoord is en deze dagtaak kan hij ontlenuen aan een octrooidocumentatie die voor hemzelf toegankelijk is en op dezelfde wijze bestudeerd kan worden als het voor de vooronderzoeker van de Octrooiraad is mogelijk gemaakt. Men dient zich hierbij te realiseren dat buitenlandse octrooien zonder meer in Nederland kunnen worden toegepast, slechts met het voorbehoud dat hiervoor niet in Nederland octrooi is verleend, hetgeen tot een zeer gering percentage van de totale hoeveelheid buitenlandse octrooien is beperkt.

Door kennis te nemen van de buitenlandse octrooien zal onze ingenieur ontdekken dat er in zijn bedrijf mogelijkheden open liggen voor het aanbrengen van technische verbeteringen en voor het verlenen van studieopdrachten aan T.N.O. Onder aannahme van een jaaromzet van f. 10 mln. van het bedrijf uit ons voorbeeld zou op basis van 2 à 3 pCt. voor research een budget van ca. f. 200.000 per jaar voor studieopdrachten ter beschikking staan. Derhalve een gunstige situatie zowel voor het bedrijf als voor T.N.O.

Indien van overheidswege ertoe besloten kon worden om tot de oprichting van een centrale, voor het publiek opengestelde, octrooidocumentatie te komen, zou een voorlichting omtrent de mogelijkheden hiervan voor de middelgrote bedrijven een te zwak begrip zijn. Het hiervan gebruik maken zou zonedig erin gehamerd dienen te worden en men zal dan zeker niet hebben te maken over een te gering bezoek. Integendeel, men zal er goed aan doen de aan de octrooidocumentatie verbonden leeszaal niet te klein van afmeting te maken. Op deze wijze zal men als het ware een „trait d'union” hebben verkregen tussen T.N.O. en het middelgrote bedrijf, zoals het N.I.V.E. als een „trait d'union” beschouwd kan worden tussen het middelgrote bedrijf en de particuliere adviesbureaus, die organisatieopdrachten uitvoeren. En om nog een ander voorbeeld te noemen: zoals het Bouwcentrum een „trait d'union” is tussen de opdrachtgevers en de uitvoerders in de bouwindustrie. Een „trait d'union” waarvan inspiratie uitgaat.

De oprichting van een voor het publiek opengestelde octrooidocumentatie (omstreeks 2 miljoen octrooischriften en 15.000 klassen) zou een investering van ca. f. 3 mln. vragen; de jaarlijkse kosten incl. de aanvulling van ieuw verschenen octrooien ca. f. 300.000. Ogenschijnlijk is dit veel geld. In vergelijking met de honderden miljoenen guldens die jaarlijks in het buitenland voor research worden uitgegeven is dit bedrag evenwel gering. Overigens is het denkbaar en zelfs aan te bevelen om met de middelgrote bedrijven hiertoe een verenigingsverband te organiseren, zodat een gedeelte van de kosten door contributies kan worden terugverdiend. Belangrijke problemen vragen doortastende maatregelen. Wellicht dat de oprichting van een voor het publiek opengestelde octrooidocumentatie als een dergelijke te nemen maatregel in overweging kan worden genomen. Intussen is met enige Tweede Kamerleden contact hierover opgenomen.

Amsterdam.

Ir. J. G. DE GROOT.

Het werknemersaandeel in het nationaal inkomen

(III)

Alternatieven voor het werknemersaandeel.

In dit laatste artikel zal het werknemersaandeel worden vergeleken met de zgn. loonquote. Hierbij wordt de totale loonsom (dus inclusief de overheidssector) uitgedrukt in het nationaal inkomen tegen factorkosten. In herinnering zij gebracht, dat bij het werknemersaandeel het looninkomen van bedrijven per werknemer gesteld wordt tegenover het nationaal inkomen tegen factorkosten per hoofd van de actieve beroepsbevolking. In deze vergelijking zal tevens worden betrokken een alternatief voor het werknemersaandeel, waarbij het looninkomen per werknemer (eveneens inclusief de overheidssector) gerelateerd wordt aan het inkomen van zelfstandigen¹⁾ per hoofd van de zelfstandige beroepsbevolking²⁾. In het vervolg van dit artikel zal deze definitie worden aangeduid als alternatieve definitie.

In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van de loonquote, het werknemersaandeel en de alternatieve definitie in de periode 1950-1962 weergegeven³⁾.

*Vergelijking van enkele indicatoren voor de
inkomensverdeling in Nederland*

	loonquote	werknemers- aandeel	alternatieve definitie
1950	54,97	70,47	43,50
1951	54,98	69,40	42,69
1952	54,56	69,73	41,76
1953	53,92	68,34	38,76
1954	54,31	67,76	37,04
1955	53,62	66,06	34,40
1956	55,34	67,42	35,51
1957	56,73	68,71	36,74
1958	57,85	69,92	38,30
1959	56,69	67,97	35,37
1960	56,57	67,31	33,86
1961	58,87	69,52	35,96
1962	61,42	71,62	39,00

1) Onder het totale inkomen van zelfstandigen wordt in dit artikel verstaan het inkomen van bedrijven plus het inkomen uit het buitenland, beide voor zover niet betrekking hebbende op looninkomen. Het uit dit totale inkomen afgeleide gemiddelde inkomen van zelfstandigen omvat meer dan het werkelijk genoten inkomen per hoofd omdat rente, pacht en dergelijke inkomens ten dele toevloeden aan niet-zelfstandigen. Het werkelijk genoten inkomen is echter niet af te leiden uit het voorhanden statistische materiaal.

2) Deze definitie wordt ook genoemd in „Wenkend Perspectief”, uitgegeven door het N.V.V., Amsterdam 1957, blz. 65. Nog een ander alternatief voor het werknemersaandeel werd voorgesteld door Dr. H. M. Jacobs in een artikel in het maandschrift „Economie” van mei 1956, blz. 376 e.v., getiteld „De verdeling van het nationale inkomen”. Daarbij wordt het looninkomen van bedrijven per werknemer gesteld tegenover het totale inkomen van bedrijven per hoofd van de actieve beroepsbevolking in bedrijven.

Laatstgenoemde definitie heeft het bezwaar, dat de teller van de breuk een onderdeel vormt van de noemer. Op dit bezwaar zal hierna verder worden ingegaan. Bovendien wordt in de door Dr. Jacobs aanbevolen definitie de overheidssector niet opgenomen, o.m. vanwege het z.i. autonome karakter van het inkomen der overheidsdienaren. Dit argument kan in het licht van de ontwikkeling sinds 1959 thans niet meer als juist worden aangemerkt.

Behalve de hier genoemde definities zijn uiteraard nog andere denkbaar, bijv. die, waarbij het loon per werknemers in bedrijven wordt gerelateerd aan het inkomen per zelfstan-

Een eerste beschouwing van deze cijfers doet zien dat het werknemersaandeel aan het einde van deze periode slechts ruim 1 punt hoger is dan in 1950. De loonquote daarentegen is in deze periode met ca. 6,5 punt gestegen, terwijl de alternatieve definitie met 4,5 punt is gedaald. De uiteenlopende ontwikkeling van bovenstaande drie grootheden is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat bepaalde factoren deze grootheden op verschillende wijze beïnvloeden.

Eenvoudigheidshalve zullen hier de belangrijkste twee factoren in beschouwing worden genomen, t.w.:

a. de sterkere groei van het aantal werknemers in bedrijven dan van de totale beroepsbevolking in bedrijven, en

b. de snellere stijging van de loonsom dan van de produktiewaarde per werknemer in bedrijven.

In de periode 1950-1962 is het aantal werknemers in bedrijven t.o.v. de totale beroepsbevolking van bedrijven belangrijk gestegen. Welke invloed heeft deze ontwikkeling nu op de onderscheidene indicatoren voor de verdeling van het nationaal inkomen? Om deze invloed te leren kennen moet ervan uitgegaan, dat de verhouding tussen loonsom en produktiewaarde per werknemer in bedrijven gelijk blijft. De totale loonsom en de totale produktiewaarde zullen zich dan uiteraard eveneens op dezelfde wijze ontwikkelen. De loonquote blijft derhalve constant, onverschillig de ontwikkeling van de numerieke verhouding. Het werknemersaandeel daarentegen zal dalen bij een relatieve toename van het aantal werknemers t.o.v. de totale beroepsbevolking in bedrijven. Deze ontwikkeling van de beroepsbevolking impliceert dat de groei van het aantal zelfstandigen achter blijft bij die van de werknemers in bedrijven. Aangezien uit de gestelde aanname volgt dat de totale loonsom in bedrijven en het totale inkomen van zelfstandigen zich gelijkmatig ontwikkelen, zal ook de uitkomst volgens de alternatieve definitie dalen.

Vervolgens zal bezien worden wat de consequenties zijn van een verandering in de verhouding tussen loonsom en produktiewaarde per werknemer in bedrijven. In het tijdvak 1950-1962 steeg de loonsom aanzienlijk sneller dan de produktiewaarde per werknemer in bedrijven. Deze omstandigheid heeft zowel de loonquote als het werknemersaandeel en de uitkomst volgens de alternatieve definitie doen stijgen.

Na het voorgaande is het stijgende verloop van de loonquote begrijpelijk. Tevens blijkt uit het voorgaande dat op het werknemersaandeel en de uitkomst volgens de alternatieve definitie tegengestelde krachten hebben gewerkt. Uit het verloop van deze grootheden valt af te leiden, dat bij het werknemersaandeel de relatieve stijging van de loonsom ten opzichte van de produktiewaarde per werknemer in bedrijven de invloed van de rela-

dige. Aangezien deze definities niet principieel verschillen van de reeds vermelde wordt hierop in dit artikel niet verder ingegaan.

3) Afgeleid uit de Nationale Rekeningen 1962 en 1961.

tieve groei van het aantal werknemers ten opzichte van de totale beroepsbevolking in bedrijven heeft overgecompenseerd. Bij de uitkomst volgens de alternatieve definitie liggen de zaken juist andersom.

Gesteld kan worden dat het werknemersaandeel een tussenpositie inneemt ten opzichte van de loonquote en de alternatieve definitie. Het werknemersaandeel is in feite met ca. 1 punt gestegen, terwijl een constant houden van de loonquote op het peil van 1950 (door de wijziging van de loonsom gelijk te stellen aan de werkelijke verandering van het nationaal inkomen) een daling van het werknemersaandeel met ruim 6 punten ten gevolge zou hebben gehad. Daarentegen zou een constant houden van de alternatieve definitie het werknemersaandeel met ruim 4 punten hebben doen stijgen.

Aan welke van de drie definities dient nu als norm voor de loonpolitiek de voorkeur te worden gegeven? Ten aanzien van deze vraag moet worden opgemerkt, dat er sterke economische argumenten aangevoerd kunnen worden ten gunste van de loonquote. De snel groeiende beroepsbevolking van ons land vereist, zoals bekend, een hoog niveau van investeringen. De voor deze investeringen benodigde middelen worden voornamelijk geput uit het winstinkomen van bedrijven, dat de belangrijkste component vormt van het inkomen van zelfstandigen⁴⁾. Dit laatste inkomen nu vertoont gemiddeld ten opzichte van het loon bij een constante loonquote een sterkere stijging dan bij een constant werknemersaandeel resp. een constante uitkomst volgens de alternatieve definitie.

Economische overwegingen pleiten dus voor de loonquote. Het gaat hier echter om een politieke vraag en daarvoor zijn niet alleen economische argumenten maatgevend. Tal van andere overwegingen dienen mede in het geding te worden gebracht, bijv. sociale. Deze overwegingen wijzen, zoals hieronder zal worden uiteengezet, in de richting van de alternatieve definitie.

Een indicator voor een rechtvaardige verdeling van de stijgende welvaart dient niet de totale, maar de gemiddelde inkomens van de verschillende categorieën van de beroepsbevolking met elkaar te vergelijken. De loonquote komt dan uiteraard niet in aanmerking, aangezien daarbij met de totale inkomens per groep wordt gewerkt, welke niet parallel behoeven te verlopen aan de gemiddelde inkomens per groep. Bij het werknemersaandeel en de alternatieve definitie worden wel gemiddelde inkomens met elkaar geconfronteerd.

Deze gemiddelde inkomens per categorie van de beroepsbevolking worden beïnvloed door de ontwikkeling van de individuele inkomens per categorie en door verschuivingen in de verhouding tussen de numerieke sterkte van deze categorieën. Daar voor het probleem van een rechtvaardige verdeling van de welvaartsstijging alleen de ontwikkeling van de individuele inkomens relevant is dient de invloed van veranderingen in de numerieke verhoudingen zoveel mogelijk te worden uitgeschakeld.

Een wijziging in de getalsverhoudingen kan het gevolg zijn van overgang van de ene naar de andere

4) Het inkomen van zelfstandigen is gedefinieerd in noot 1.

Beleg modern
beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie "Interunie" Postbus 617, Den Haag
(I. M.)

groep en van een verschil in aanwas van de diverse categorieën. Overgang van de ene groep naar de andere zal in de regel bij beide definities de uitkomst beïnvloeden.

Een voorbeeld ten aanzien van het werknemersaandeel moge dit verduidelijken. Hierbij wordt uitgegaan van dezelfde situatie als in het voorbeeld, gegeven in het begin van het eerste artikel, t.w. een totale beroepsbevolking van 4 mln., bestaande uit 3 mln. werknemers in bedrijven met een gemiddeld loon van f.5.000 en 1 mln. zelfstandigen met een gemiddeld inkomen van f.15.000. Stel nu dat 200.000 zelfstandigen met een inkomen van gemiddeld f.8.000 overgaan naar de categorie werknemers en dat hun inkomen hiendoor geen wijziging ondergaat. Het werknemersaandeel zal nu veranderen. Als men uitgaat van een gelijkblijvend nationaal inkomen zal het oplopen van $66\frac{2}{3}$ pCt. naar ca. 69 pCt.

Een verschil in aanwas van de diverse categorieën van de beroepsbevolking komt niet bij beide definities op dezelfde wijze tot gelding. Alleen het werknemersaandeel, waarbij de teller van de breuk een onderdeel vormt van de noemer, zal hierdoor rechtstreeks worden beïnvloed.

Dit kan als volgt worden aangetoond. Hierbij wordt wederom uitgegaan van dezelfde situatie als in genoemd voorbeeld gegeven. Stel nu dat het aantal werknemers in bedrijven met 200.000 toeneemt, die hetzelfde loon ontvangen als de reeds aanwezige werknemers, terwijl het aantal zelfstandigen gelijk blijft. Het werknemersaandeel zal dan wijziging ondergaan. Onder de veronderstelling dat het inkomen van zelfstandigen niet verandert zal het werknemersaandeel stijgen van $66\frac{2}{3}$ pCt. naar $67\frac{3}{4}$ pCt.

De alternatieve definitie, waarbij de teller en de noemer betrekking hebben op verschillende categorieën, zal echter door dit verschil in aanwas niet rechtstreeks worden beïnvloed. Aan deze definitie dient dan ook als indicator voor een rechtvaardige welvaartsverdeling de voorkeur te worden gegeven, aangezien daarbij de invloed van verschuivingen in de verhouding tussen de numerieke sterkte van de verschillende categorieën het meest wordt uitgeschakeld.

Recapitulerend kan worden gesteld dat zuiver economisch gezien aan de loonquote als norm voor de loonpolitiek wellicht de voorkeur moet worden gegeven boven het werknemersaandeel en de alternatieve definitie. Sociale overwegingen wijzen daarentegen in de richting van de alternatieve definitie. Het werknemersaandeel nu, dat — zoals in het voorgaande is uiteengezet — een tussenpositie inneemt ten opzichte van de loonquote en de alternatieve definitie, zou als norm voor de loonpolitiek kunnen worden beschouwd als een min of meer geslaagd compromis.

⁵s-Gravenhage.

Drs. J. H. VAN DER MAREL.

Onaardige politiek of onaardige economie?

Het aangekondigde woningbehoeftenonderzoek

Onlangs werden wij in de vroege radio-nieuwsberichten van het A.N.P. verrast met de mededeling dat het in de regeringsverklaring van 31 juli 1963, dus juist een jaar geleden, aangekondigde onderzoek naar de woningbehoefte in de aanstaande herfst zal plaats hebben. Het bericht van slechts enkele zinnen gaf geen helder beeld van de aard en de omvang van dit onderzoek, noch van de resultaten die men hoopt hiermee te bereiken.

Het is nuttig hier nu allereerst de letterlijke tekst van enkele in het „akkoord van Wassenaar” op 4 juli 1963 gemaakte afspraken ¹⁾ over te nemen.

Par. 1 f. *Vorrang boven andere desiderata wordt verleend aan het woningbeleid.* In de periode 1963-1967 moet beduidend op de woningachterstand worden ingelopen en daarmee een evenredige bijdrage worden geleverd tot opheffing — voor zover enigszins mogelijk — van de woningnood in 1970.

Zo nodig moet hiervoor verzwaring van lasten aanvaard worden en dus ook een inbreuk op het gestelde onder e. (Hierin werd neutralisering van de progressiefactor in de belastingheffing zich voornamelijk openbarend in een sluipende verzwaring van de druk der loon- en inkomstenbelasting — als minimum — geboden genoemd).

Par. 3 d. *Op korte termijn dient een onderzoek te worden ingesteld naar de woningbehoeften met een verdeling der woningzoekenden naar inkomensgroepen. In het onderzoek wordt mede betrokken een vergelijking van de verdeling van de woningvoorraad met de inkomensverdeling.*

In de regeringsverklaring, uitgesproken op 31 juli 1963 door de minister-president Marijnen in de Tweede Kamer werd bij de hoofdlijnen van het sociaal-economisch beleid centraal gesteld de bevordering van een zo hoog mogelijk groeitempo van de economie. In de bouwparagraaf werd, zoals ook in het akkoord van Wassenaar is geschied, toegezegd, dat *boven andere desiderata voorrang wordt verleend aan het woningbeleid.*

De nog steeds bestaande achterstand in de woningvoorziening werd gezien als een probleem van nationale aard, waarvan de oplossing boven de politieke tegenstellingen uitrijst. De leniging van deze nood werd geacht te zijn een zaak van rechtvaardigheid en maatschappelijke solidariteit. De regering sprak de hoop uit dat ons gehele volk bereid zal zijn zich grote inspanning te getroosten voor de oplossing van deze nood. Zowel de ervaring van de woningzoekende burgers als de statistische gegevens wezen uit dat onder de huidige omstandigheden de achterstand te traag werd ingelopen. De groei van de woningbehoefte bleek sterker te zijn dan voorheen was voorzien, terwijl de woningproductie de laatste jaren achterbleef bij de verwachtingen. „Daarom wil de Regering de woningbouw de hoogste prioriteit geven, ook in die zin, dat bij de concretisering van diverse andere beleidsonderdelen bij voorrang rekening zal worden gehouden met de implicaties hiervan op de woningvoorziening”.

„Teneinde een zo goed mogelijke differentiatie van de woningbouw te waarborgen, zal een onderzoek worden ingesteld naar de woningbehoeften der onderscheiden bevolkingsgroepen met een verdeling der woningzoekenden naar het inkomen alsook naar de aard der behoeften. Bij

¹⁾ Noot in de Handelingen der Tweede Kamer van 31 juli 1963, blz. 122.

dit onderzoek zullen mede de samenstelling van de reeds aanwezige woningvoorraad en de inkomensverdeling van de gehele bevolking worden betrokken”.

In de formulering van het onderzoek volgens het akkoord van Wassenaar en de latere regeringsverklaring zijn reeds bepaalde voorzichtige nuances te constateren. Volgens het eerstgenoemde akkoord zou het onderzoek op korte termijn worden ingesteld, welke woorden in de regeringsverklaring niet meer voorkwamen. Daarentegen bleek uit laatstgenoemde duidelijk dat het er om ging een zo goed mogelijke differentiatie van de woningbouw te waarborgen, en dat de samenstelling van de reeds aanwezige (dus totale) woningvoorraad en die van de inkomensverdeling der gehele bevolking hierbij zouden worden betrokken.

Beschikbare gegevens.

Reeds in april 1963 heb ik een krachtig pleidooi gehouden voor de methodiek die het nieuwe ministerie als uitgangspunten van haar bouwbeleid heeft genomen. Ik stelde toen in een artikel: „Aanpassing aan de vraag gewenst” ²⁾ o.m.: „Is men bereid aan de oplossing van dit vraagstuk een gelijke prioriteit te geven als men aan andere nationale problemen sinds de oorlog heeft gegeven? Wanneer wil en kan men de tweemiljoenste na-oorlogse woning gereed hebben en wil men de woningproductie zo spoedig mogelijk liberaliseren of als een politiek instrument van voortdurende strijd blijven vasthouden?”.

Voorts heb ik voor zover de beschikbare statistische gegevens dit toelieten in grafieken en tabellen de woningbehoefte en de totale woningvoorraad gesplitst naar de huurwaarden- en inkomensgroepen.

Bij deze studie bleek dat omtrent de aantallen woningen in de onderscheiden huurwaardengroepen geen nauwkeurige gegevens beschikbaar waren omdat het C.B.S. wel cijfers heeft gepubliceerd over de aantallen jaarlijks na de oorlog gebouwde nieuwe woningen naar huurklassen, gebaseerd op de bij aanbouw geldende huren, maar dat de invloed van de huurverhogingen in de loop der jaren op deze gegevens niet bekend was en evenmin de cijfers van de jaarlijks afgevallen woningen naar huurwaarde.

Voorts bleek dat de laatste statistiek van de inkomensverdeling gepubliceerd in de „Maandstatistiek van het financieelwezen” van maart 1962 slechts betrekking had op de inkomens tot en met 1958 en voorlopige cijfers voor 1959. Deze statistiek, die voor ons doel van zo groot belang is, bleek dus toen ongeveer 4 jaar achter te zijn, wat met het oog op de inmiddels zo sterk gestegen inkomens een ernstig bezwaar mocht worden genoemd.

²⁾ In „Bouw”, 1963, no's 15, 30 en 51. Zie ook „Wat weten wij van de woningbehoefte?”, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom in „E.-S.B.” van 18 september 1963, blz. 865.

(I. M.)

VOOR UW BANKZAKEN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Wanneer men daar tegenover ziet hoe snel en deugdelijk de fiscus de inkomens registreert en met voorlopige aanslagen belast, steekt deze statistiek hierbij wel zeer ongunstig af omdat daarmee klaarblijkelijk gewacht wordt tot de definitieve en laten wij hopen juiste cijfers der inkomens aan het C.B.S. zijn doorgegeven en daar met veel tijdverlies zijn verwerkt. Of ook bij de vele andere statistische arbeid prioriteiten bestaan, is mij niet bekend.

Hoe het ook zij, ik kon in april 1963 niet verder komen dan de door mij zo goed mogelijk op basis der wettelijk toegelaten huurverhogingen geschatte verdeling van de op dat tijdstip laatst bekende totale woningvoorraad, nl. die van 31 december 1961 naar de huurwaarden per 31 december 1962 en deze te relateren aan de laatst bekende inkomensverdeling in 1958.

Toch waren deze summere landelijke cijfers van belang om tot enkele globale en voorlopige conclusies te komen, die erop wezen, dat er een discrepantie bestond tussen de aantallen woningen in de verschillende huurgroepen en de daarbij door mij als passend aangenomen inkomensgroepen en dat een serieus onderzoek dringend nodig was. Ik vestigde er de aandacht op, dat de gegeven cijfers slechts voor het gehele land golden en de verschillen regionaal nog belangrijker zouden zijn. Alles wees erop, dat *een van boven af geleide produktie, die niet op een veel betere plaats-gewijze feitenkennis berust dan tot nu toe het geval is, nooit tot de gewenste aanpassing van het aanbod aan de vraag zal kunnen komen, wat bij een vrije marktvorming wel het geval is.*

Met aandrang heb ik herhaaldelijk gepleit voor de instelling van op wettelijke basis geregelde, door alle gemeenten (door de kleinere via een of meer centrales) bij te houden, gelijkvormige woningcartotheken³⁾ met behulp van moderne gemechaniseerde installaties: het enige middel om permanent de beschikking te hebben over werkelijk actuele gegevens over ons plaatselijke en landelijke woningbestand. Over dergelijke cartotheken bestaan uitvoerige rapporten en talrijke gegevens.

Daarbij gaat het niet alleen om de aantallen gebouwde of in aanbouw zijnde woningen of om cijfers, die door een bepaalde wijze van groeperen bestaande records schijnen te doorbreken, maar om steeds „up to date” feitenmateriaal, dat technisch, sociaal-economisch, kwalitatief, sociologisch, architectonisch en stedenbouwkundig verantwoord is. Het kan nauwelijks met voldoende nadruk worden gezegd, dat het hierbij niet alleen om kwantitatieve, maar vooral ook om kwalitatieve gegevens handelt, indien men in aanmerking neemt dat ongeveer een derde gedeelte van de woningvoorraad dateert van vóór 1900 en dus relatief zeer verouderd is, terwijl wat de na-oorlogse nieuwbouw betreft, zal blijken dat de bezuinigingen op bijna alle gesubsidieerde bouw op de duur hebben geleid tot produktie van woningen beneden het toelaatbare minimum op het gebied van kwaliteit, onderhoudskosten en woongerief.

Daarom zal de wettelijke woningcartotheek moeten zijn gebaseerd op standaardgegevens omtrent woningwaardering, waarover eveneens uitstekende rapporten bestaan en onderzoeken zijn verricht. Dit alles geldt te meer omdat ondanks alle vroegere veel te optimistische politieke voorstellingen de woningnood een structureel karakter dreigt te hebben.

³⁾ Zie o.a. Ir. M. Elion: „Het woningbeleid in het licht der technische economie”. Kon. Inst. v. Ingenieurs, 1959 en „Het pluriform en expansief bouwbeleid” in „Christelijk Historisch Tijdschrift” van oktober-november 1963.

voor uw Effectenzaken

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

Het komende onderzoek.

Wat gaat er nu in feite gebeuren?

Het A.N.P.-bericht is, voor zover mij bekend, nog niet gevolgd door een uitvoerige publikatie in het zo zeer ge-waardeerde literatuuroverzicht van het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid. Het bericht zelf, dat over een materie handelt, die voor het welzijn onzer gehele bevolking van zo eminent belang is, kwam in de vakantie-tijd, toen het grootste deel der inwoners of hunkerde naar vrije dagen of reeds naar allerlei plaatsen ver van huis was verspreid. De Staten-Generaal waren op reces. De gemeentelijke apparaten werkten op halve kracht of minder.

Reeds herhaaldelijk is zowel in de pers als in de Kamers aangedrongen op bespoediging van het toegezegde onderzoek. Het leek wel alsof de zo bekwame spoed en voortvarendheid van het tegenwoordige ministerie op dit punt verstek lieten gaan. Men wist reeds dat bij de woningcontingenten 1965 nog geen rekening gehouden zou kunnen worden met eventuele resultaten van het onderzoek, al was bekend dat Minister Bogaers hiervoor een aparte studiec commissie had ingesteld.

Het laatste nieuws, afkomstig van het C.B.S., is nu, dat in de achterliggende maanden intensief is gewerkt aan de wetenschappelijke voorbereiding en plannen voor de opzet en de wijze van uitvoering van het onderzoek!

Het onderzoek zal op steekproefbasis plaatsvinden.

Doel van het onderzoek is: het nagaan van de bestaande doorstromingsmogelijkheden; het bestuderen van het verband tussen huur en inkomen; het volgen van de woningbehoefte.

Dat er gedurende ongeveer een jaar intensief is gewerkt aan de wetenschappelijke voorbereiding zal men met belangstelling hebben vernomen, vooral na het zo bekende langjarige na-oorlogse onwetenschappelijke politieke ge-goochel met het „statistische woningtekort”, een op basis van berekeningen opgezet wanbegrip, dat nog een hardnekkig eigen leven leidde, toen de onhoudbaarheid ervan reeds lang was bewezen en dat desondanks nog werd gehanteerd om ficties aannemelijk te doen schijnen. Het is trouwens ook een vaststaand feit, dat jarenlang na de oorlog het woningbeleid was gebaseerd op onjuiste prognoses, zelfs toen de onjuistheid hiervan reeds uit publikaties van het C.B.S. viel vast te stellen.

Bij het lezen van de hierboven afgedrukte doelstellingen van het aangekondigde onderzoek, valt reeds dadelijk de vaagheid en het weinig concrete op van de formulering en de te verwachten resultaten in vergelijking met de inhoud van het akkoord van Wassenaar en de regeringsverklaring.

Het onderzoek is opgedragen aan het C.B.S., dat zich met een gedrukte circulaire gewend heeft tot de gemeentebesturen met als wettelijke basis artikel 16 van de (oude) woningwet. Een begeleidende verantwoording van het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid ontbreekt. Aan de gemeentebesturen van de uitgekozen 155 der ongeveer 900 gemeenten werd in eerste instantie ver-zocht met grote spoed een leider van de door de betreffende

gemeente aan te wijzen enquêteurs op te geven, met wie de nadere regelingen zullen worden besproken. Welke gemeenten in het onderzoek zijn betrokken is daarbij niet medegedeeld.

Het ligt in de bedoeling bij het onderzoek in totaal rond 17.000 woningen of in de orde van 6 van elke 1.000 woningen te betrekken. Bij een gemiddelde woningbezetting van 3,9 personen per woning betreft dit ca. 66.300 personen of 5,5 van elke 1.000 inwoners.

Het is en blijft een steekproef. Het lijkt er dus op dat de berg een muis zal baren, waaraan men slechts vage aanwijzingen zal kunnen ontleenen. Gezien de hoge verwachtingen die zowel het akkoord van Wassenaar als de daarop gevolgde regeringsverklaring hebben gewekt, kan men slechts zeggen: „C'est de la politique. Que voulez-vous?”

Het is toch wel zeker, dat dit onderzoek, evenals de algemene woningtelling van 30 juni 1956, slechts als een spoedig verouderde momentopname en, wat de steekproef van thans betreft, bovendien als van een zeer globale en beperkte betekenis, kan worden aangezien, zulks in afwijking van het duidelijke akkoord der politieke partijen en de toezeggingen der regering.

De vraag mag gesteld worden of de daaraan verbonden kosten en persoonlijke arbeid in deze tijd van schaarste nog wel verantwoord zijn. Welke bankinstelling maakt niet meer dagelijks het saldo der rekening van de cliënten op? Welke grotere particuliere onderneming beschikt niet over eigen statistieken, die blijvend „up to date” worden gehouden? Welke marktanalyse berust op steekproeven van 5 à 6 per 1.000 afnemers, wanneer het om investeringen gaat in de orde van 1,5 miljard gulden per jaar?

Uit een grafiek in het recente boek van Prof. Dr. Andriessen blijkt, dat van de uitgaven voor onderwerpen van staatszorg voor de volkshuisvesting thans 9,1 pCt. is bestemd, voor sociale voorzieningen en voor verkeer en waterstaat elk 9 pCt., voor onderwijs en cultuur 23,4 pCt., voor militaire uitgaven 17,8 pCt. ⁴⁾ Van de eerste prioriteit voor de woningbouw blijkt uit deze gegevens niet veel! Duidelijk is dus dat een permanente statistiek, zoals ik deze hierna nog verder zal beschrijven, niet op de kosten kan of mag afstuiten.

Uit Prof. Dr. Wemelsfelders boekje „Onaardige economie” ⁵⁾, noteer ik, dat wie een produkt levert, dat niet meer in de marktontwikkeling past, betrekkelijk snel de rekening gepresenteerd krijgt in een kapitalistische maatschappij. Ten aanzien van het produkt dat gevestigde maatschappelijke en staatsinstellingen leveren, gelden deze rigoureuze gevolgen echter niet zo snel. Ik denk hierbij aan

⁴⁾ „Economie in theorie en praktijk”, Amsterdam 1964.

Voor uw Assurantiezaken

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

de nivellerende en subjectieve werking van de oncontroleerbare curveprijs, alsmede aan de produktiebeperkingen en de ingrijpende overheidsbemoeiingen met nagenoeg alle factoren waarvan de woningproductie afhankelijk is.

Vaak bestaan instituten uitsluitend dank zij het gebrek aan inzicht en overzicht in de werkelijke consequenties van het gevoerde beleid, zegt Prof. Wemelsfelder terecht. Zou de a.s. woningenquête, zo vraag ik mij serieus af, zoals deze tot nu toe bekend is gemaakt, in feite een inzicht geven in de harde feiten, die voor het toekomstig beleid en het vrije initiatief onmisbaar zijn?

Het gaat immers niet om de onbereikbare wensen van woningbehoevenden, die gewend zijn geraakt aan te lage kunstmatig opgelegde huren, maar om alle details van het huidige en toekomstige woningbestand, permanent aangepast aan de sterk wisselende structuur en conjunctuur. Het economisch aanvaardbare deel van het inkomen, dat voor huur zou kunnen worden bestemd, moet op basis van een verantwoorde studie voor de diverse inkomensgroepen aan de hand van een index-diagram worden bepaald, uiteraard zonder enige verplichting voor de huurder, behalve dat hij bij weigering geen aanspraak op staats-subsidie kan maken, zolang andere huurders moeten wachten op een redelijke woning. Ook een onderzoek naar de werkelijke kostprijs van huurwoningen is nodig, waarbij het bestaande systeem van keuzewoningen door de herhalingsbouw en een voor te schrijven verplichte na-calculatie in de subsidiesector aantrekkelijke kansen biedt.

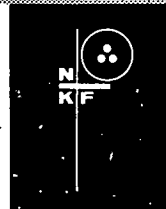
Ik vergeleek in een mijner reeds vroeger genoemde publikaties de bouwproductie met het werk aan onze dijken na de beide grote overstromingen. De eerste had welbewust plaats om ons land zijn vrijheid met succes terug te geven. De tweede werd in een ongekend elan bedwongen door een volk dat zijn vrijheid waard was. Op het gebied der

⁵⁾ Prof. Wemelsfelder geeft in zijn boekje een grafiek van de veranderingen in het reëel loon van een bouwvakarbeider tussen de jaren 1260-1960 in Zuid-Engeland. Daaruit blijkt dat het indexcijfer omstreeks de jaren 1260 en 1550 gelijk was. Hier-tussen steeg het geleidelijk van 45 naar ongeveer 100 in 1475 en daalde het tot het beginpunt van 45. Daarna kwam een stijging tot ongeveer 60 in 1750 en een daling tot 52 in 1825 om vervolgens steil omhoog te gaan vrijwel in een rechte lijn, die omstreeks 1900 iets verflauwt om dan in 1960 een index van 260 te bereiken.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

bouwnijverheid leven we nog op basis van steeds wisselende decreten, al of niet tijdig en volledig gepubliceerd.

Conclusies.

Resumerend kom ik tot de volgende conclusies:

Het woningbehoefteonderzoek dient een systematisch, zo volledig en objectief mogelijk onderzoek te zijn van alle woningbehoefteonderzoekenden der onderscheiden bevolkingsgroepen met een verdeling der woningzoekenden naar hun inkomen en de aard hunner behoeften. Tevens dient onderzocht te worden hoe de omvang, de kwalitatieve samenstelling en huurwaarde is van de totale aanwezige woningvoorraad en de inkomensverdeling der gehele bevolking.

Wil dit onderzoek van blijvende waarde zijn, dan dient het te resulteren in concrete voorstellen omtrent een wettelijke regeling, die waarborgt dat de gewenste gegevens permanent worden bijgehouden en voor alle belanghebbenden toegankelijk zijn, zoals het bevolkingsregister en het kadaster.

Bij de woningvoorraad is van belang een hoofdingeling in huurwoningen en woningen in eigen gebruik. Bij het onderzoek der woningbehoefte dienen ook de alleenstaanden te worden betrokken.

De permanente kennis van de woningvoorraad dient te berusten op wettelijk geregelde gemeentelijke gemechan-

seerde woningcartotheken, gebaseerd op uniforme normen van woningwaardering.

De totale woningbehoefte moet worden geteld. Bij de laatst gehouden volkstelling van 31 mei 1960 zijn plaatsgewijze (zelfs per wijk) zeer waardevolle gegevens verkregen omtrent de huishoudens en heeft ook een aanvullende woningtelling plaatsgehad.

Als uitgangspunt voor de woningbehoefte zijn tellingen onmisbaar. Volgens de methode van Halle a.S. (genoemd naar deze stad) kunnen met gegevens, die het bevolkingsregister regelmatig kan verstrekken, de permanente veranderingen, die in de woningbehoefte optreden, worden vastgelegd.

De kennis der totale woningbehoefte heeft slechts waarde, indien ze steeds vergeleken kan worden met de woningvoorraad.

Waar nu de problemen liggen om tot een goede permanente regeling te komen, is niet duidelijk. Of zijn het politieke problemen en vreest men met de onaangename werkelijkheid te worden geconfronteerd? Nog steeds wordt gewerkt met zwevende begrippen over woningbehoefte. Zelfs de verdeling der provinciale en landelijke woningcontingenten berust niet op exacte maatstaven. Hoe lang nog?

Wassenaar.

Ir. M. ELION.

AANTEKENINGEN

Macro-economische verkenning van 1964 en 1965

Tegelijk met de indiening van de Rijksbegroting voor 1965 is de „Macro-economische verkenning van 1964 en 1965” verschenen. Aan deze verkenning, opgesteld onder verantwoordelijkheid van de directeur van het Centraal Planbureau, is het volgende ontleend.

De economische ontwikkeling in 1964.

Arbeidsmarkt, werkgelegenheid en produktie.

In 1964 is de arbeidsmarkt volgens de tot dusver bekende cijfers uiterst krap gebleven. De geregistreerde arbeidsreserve lag in de eerste acht maanden van het jaar voortdurend beneden de 30.000 personen. Het aantal openstaande aanvragen van werkgevers steeg in de zomer weer tot ca. 130.000.

De totale beroepsbevolking in de bedrijvensector neemt in 1964 toe met ca. 1,5 pCt. In verband met de door weersomstandigheden veroorzaakte produktie-uitval in 1963 en het gunstige weer in 1964 zal de produktie-toeneming betrekkelijk groot kunnen zijn, vooral in de landbouw en de bouwnijverheid. In de industrie kan vermoedelijk een uitbreiding van de produktie met ca. 6 pCt. worden bereikt. De expansie is relatief groot in de bedrijfstakken, die met de bouwnijverheid zijn gelieerd.

De produktiestijging voor de bedrijvensector als geheel zal ruim 6 pCt. kunnen bedragen, bij een toeneming van de arbeidsproduktiviteit van ruim 4,5 pCt. De stijging van het bruto nationaal produkt wordt op 5,5 pCt. geschat.

Inkomens- en prijsontwikkeling.

De toeneming van het gemiddelde loon per week voor 1964 als geheel als gevolg van de herziening van de collectieve contracten valt te ramen op ca. 11,5 pCt.

Hierbij komen nog de „overloop” uit 1963 (ruim 1 pCt.), de huurcompensatie medio 1964 (bijna 1 pCt. gemiddeld voor 1964), de toeneming van de sociale lasten (bijna 0,5 pCt.) en de stijging van het aantal gewerkte uren als gevolg van het verminderd vorstverlet (ca. 1 pCt.). Alleen met deze factoren rekening houdend komt de totale stijging van de loonsom per werknemer inclusief sociale lasten dus uit op 15 pCt. Gegeven een aantal onzekere factoren dient bij de bovengenoemde raming rekening te worden gehouden met een onzekerheidsmarge van 1 à 2 pCt. naar beide kanten.

De geschatte stijgingspercentages van lonen en arbeidsproduktiviteit in de bedrijvensector impliceren een arbeidskostenstijging per eenheid produkt van ca. 10 pCt. In 1963 bedroeg dit percentage ca. 7. Deze ongewoon hoge stijgingspercentages van de binnenlandse kosten zetten vanzelfsprekend de prijzen onder sterke opwaartse druk. Hierbij komt een stijging van het invoerprijspeil met 1 pCt. in 1963 en naar schatting met 3 pCt. in 1964. De te schatten stijging van de prijsindex van het levensonderhoud bedraagt 6 pCt., en die van het gemiddelde consumptieprijspeil 6,5 pCt. Gezien de sterke kostenstijging en het feit, dat een aantal overheidsmaatregelen (verhoging van indirecte belastingen, huren en P.T.T.-tarieven) eveneens prijsverhogend heeft gewerkt, is het prijsbeleid kennelijk effectief geweest in het voorkomen van het ontstaan van de gevreesde loonprijspiraal.

Het gemiddelde prijspeil van de goederenuitvoer zal naar schatting met 2 pCt. stijgen, hetgeen tegenover de 3 pCt. invoerprijsstijging een achteruitgang van de ruilvoet met 1 pCt. betekent. Het zgn. werknemersaandeel

in het nationaal inkomen stijgt van 72,5 pCt. in 1963 tot 75 pCt. in 1964.

Binnenlandse bestedingen.

De uitgaven voor consumptiedoelinden zullen naar schatting in 1964 met 13 pCt. toenemen. De volumetoeneming zal, de prijsstijging in aanmerking nemend, op ca. 6 pCt. uitkomen.

Het investeringsvolume van bedrijven in vaste activa zal een stijging van ca. 13 pCt. te zien geven. Wat de overheidssector ten slotte betreft kan worden uitgegaan van een in volume gelijk blijvend niveau van de materiële consumptieve uitgaven. Bij de overheidsinvesteringen echter moet worden gerekend met een volumetoeneming van 15 pCt.

De bovenstaande ramingen houden in, dat de binnenlandse bestedingen gemiddeld naar hoeveelheid met ongeveer 8 pCt. toenemen. Hiermede komen de nationale bestedingen niet onaanzienlijk boven de nationale middelen te liggen, hetgeen leidt tot een belangrijk tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Buitenlandse handel, betalingsbalans en monetaire ontwikkeling.

Voor het jaar 1964 als geheel kan de hoeveelheidsstijging van de uitvoer worden geraamd op 11 pCt. bij de reeds eerder genoemde prijsstijging van 2 pCt. Deze laatste is naar schatting ongeveer gelijk aan die van concurrenten. Vanuit dit oogpunt gezien verandert de concurrentiepositie dus niet. Gegeven de belangrijk grotere kostenstijging in Nederland is het aannemelijk, dat de winst op de uitvoer in Nederland sterker onder druk staat dan in de andere landen, hetgeen consequenties kan hebben voor de uitvoermogelijkheden in de toekomst.

Tegenover de belangrijke toeneming van de uitvoer staat een nog grotere volumetoeneming van de invoer, nl. met 15 à 16 pCt. Mede onder invloed van de ruilvoetverslechtering loopt het tekort op de handelsbalans op van f. 3 mrd. tot f. 4,6 mrd.

Het dienstensaldo vertoont door de hogere opbrengsten van de zeescheepvaart vermoedelijk voor het eerst sedert 1961 weer een vrij grote stijging (ca. f. 250 mln.). Deze wordt echter gecompenseerd door een even grote daling bij de inkomens uit het buitenland, die in 1963 incidenteel hoog waren. De achteruitgang van de handelsbalans komt daardoor onverkort in de lopende rekening van de betalingsbalans tot uiting, hetgeen leidt tot een tekort in 1964 van ongeveer f. 1 $\frac{1}{4}$ mrd.

Dit tekort op de lopende rekening is van overwegende invloed op de monetaire situatie. Uitgaande van een positief saldo van de particuliere kapitaaltransacties zal als gevolg van het totale buitenlandse betalingsverkeer ca. f. 1 mrd. aan liquiditeiten naar het buitenland afvloeien. De totale hoeveelheid liquiditeiten zal onder invloed van het kredietbeperkende beleid vermoedelijk met niet meer dan f. 0,5 mrd. toenemen. Aangezien de toeneming van het nominaal nationaal inkomen in de loop van het jaar ca. f. 6 mrd. bedraagt — en de hiermede corresponderende

Kerngegevens

	1963	1964	1965	
			wijziging contractlonen	
			A Géén	B + 2 pCt. d)
Mutaties t.o.v. voorafgaand jaar in pCt.				
Veronderstellingen (1964, 1965)				
Loonsom per werknemer, incl. sociale lasten (bedrijven)	8,9	15	4	6
Loonsom per werknemer, incl. sociale lasten (overheid)	9,9	21	8	10
Wereldinvoer a)	11	11	8	8
Materiële overheidsconsumptie (nominaal)	8,1	4	5,5	5,5
Bruto investeringen door de overheid (nominaal)	9,0	22	8	8,5
Invoerprijspeil	1,0	3	0	0
Concurrerend uitvoerprijspeil	1,3	2	1	1
Resultaten (1964, 1965)				
Volume particuliere consumptie	7,1	6	0,5	1,5
Volume bruto investeringen in bedrijven (vaste activa)	4,0	13	0	0,5
Volume goederenuitvoer	6,5	11	13	12
Volume goedereninvoer	10,1	15,5	5,5	6
Volume bruto nationaal produkt	3,8	5,5	2,5	2,5
Productievolume in bedrijven	3,5	6	3	3
Prijspeil particuliere consumptie	2,7	6,5	4	4,5
Prijspeil investeringsgoederen (bedrijven)	4,0	4,5	3	3,5
Prijspeil goederenuitvoer	2,2	2	0,5	0
Arbeidsproductiviteit in bedrijven b)	2,0	4,5	2,5	2,5
niveau's				
Surplus lopende rekening van de betalingsbalans (mrd. gld.)	0,35	1,25	0,10	0,05
Voorraadvorming (mrd. gld.)	0,70	1,25	1,00	1,00
Werkloosheid (1.000 personen)	33,5	30	45	45
Werknemersaandeel (pCt.)	72,5	75	73,5	74
Nationale liquiditeitsquote (pCt.) c)	44,4	40	40,5	40
Besparingen in pCt. van het nationaal inkomen tegen marktprijzen	18,5	18	19	18,5

a) Gewogen naar afzetlanden.

b) Productie per werkende (dus incl. zelfstandigen).

c) Primaire plus secundaire liquiditeiten in pCt. van het nationaal inkomen (jaarultimo).

d) Op jaarbasis.

extra behoefte aan liquiditeiten ca. f. 2,5 mrd. — ontstaat een scherpe teruggang in de liquiditeitspositie, die zich duidelijk manifesteert in de oplopende rentevoet. Aan het eind van 1964 is de liquiditeitskrapte derhalve in vergelijking met voorgaande jaren reeds zodanig, dat hiervan naar alle waarschijnlijkheid een belangrijke invloed op de reële disposities in 1965 zal uitgaan.

Verkenning van 1965.

Uitgangspunten.

Van primair belang is de veronderstelling omtrent de loonontwikkeling. In de verkenning gaat het C.P.B. uit van bepaalde veronderstellingen omtrent de loonbeweging, zonder dat een uitspraak wordt gedaan omtrent de waarschijnlijkheid of de wenselijkheid dat zij worden gerealiseerd. Dit heeft uiteraard zijn consequenties voor het karakter van het samenstel van ramingen voor 1965, in die zin dat *niet meer kan worden gesproken van een zuivere prognose, doch van een oriënterende verkenning.*

In concreto zijn schattingen gemaakt op basis van een tweetal alternatieve veronderstellingen ten aanzien van de stijging van de loonsom per werknemer (incl. de sociale lasten). De eerste houdt alleen rekening met de verhogingen, die thans reeds als vrijwel zeker kunnen worden

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

beschouwd. Dit zijn de overloop uit 1964 (bijna 2 pCt.), de compensatie voor de premieverhoging van de A.O.W. (1 à 1,5 pCt.), de daling van de sociale lasten (bijna 0,5 pCt.) en de zgn. incidentele loonsverhogingen, die schattenderwijs op ca. 1 pCt. zijn gesteld. Aldus komt men tot een minimum van 4 pCt., het cijfer waarop het eerste alternatief (A) is gebaseerd. Dit alternatief geeft dus een indruk van de economische ontwikkeling, die zich zou voordoen indien met de lonen de grootst denkbare terughoudendheid zou worden betracht, in casu door de contractlonen constant te houden. Zuiver als illustratie van de consequenties van een sterkere loonstijging is het tweede alternatief (B) opgenomen. Dit is gebaseerd op een stijging van de totale loonsom per werknemer (incl. sociale lasten) van 6 pCt., wat dus een stijging der contractlonen met 2 pCt. zou inhouden.

Aangenomen is voorts, dat het prijsbeleid op dezelfde algemene beginselen zal zijn gegrondvest als in de afgelopen jaren het geval was.

Wat de sociale verzekeringen betreft is uitgegaan van de voornemens van de regering op dit punt. Dit houdt in concreto in, dat de A.O.W.- en A.W.W.-uitkeringen per 1 januari 1965 met ongeveer 25 pCt. worden opgetrokken.

In de budgettaire en fiscale sfeer is rekening gehouden met het thans bekende overheidsbeleid. Een eventuele invoering van de eerste tranche van de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting in 1965 is in eerste aanleg buiten beschouwing gebleven.

Het volume van de wereldhandel, gewogen naar de geografische samenstelling van de Nederlandse uitvoer, zal in 1965 naar schatting met 8 pCt. toenemen.

Resultaten.

Het verloop van de beschikbare inkomens maakt het waarschijnlijk, dat de waardetoeeneming van de particuliere consumptie bij een loonstijging van 4 pCt. (alternatief A) ca. 4,5 pCt. zal bedragen, en bij een loonstijging van 6 pCt. (alternatief B) ca. 6 pCt. Slechts een gering gedeelte hiervan zal echter tot uitdrukking komen in de reële bestedingen. Er dient namelijk te worden gerekend met een verdere prijsstijging. Deze komt voor een belangrijk deel voort uit factoren, zoals de „overloop” uit hoofde van de overheidsmaatregelen in 1964 (huren, indirecte belastingen, P.T.T.-tarieven), een aantal E.E.G.-maatregelen in 1965 en het feit, dat het prijspeil van enige belangrijke agrarische producten vermoedelijk niet meer zo laag zal liggen als in 1964, onder invloed van gunstige weersomstandigheden, het geval was. Hiernaast leidt de grote kostenstijging in het voorafgaande jaar nog tot een extra overloop, en heeft de stijging van de arbeidskosten per eenheid produkt in 1965 zelf ook invloed. Afhankelijk van het gekozen loonalternatief zal een verhoging van het consumptieprijspeil van 4 resp. 4,5 pCt. optreden. Dit betekent een volumestijging van de particuliere consumptie van 0,5 resp. 1,5 pCt.

De factoren, die normaliter bepalend zijn voor de beweging van de investeringen van bedrijven in vaste activa, wijzen alle op een daling van deze investeringen in 1965. Hier staat echter tegenover dat er nog een zeer grote uit het verleden stammende vraag naar bedrijfsgebouwen bestaat, terwijl de bouwcapaciteit blijft toenemen. Aangenomen is, dat de daling van de investeringen (excl. woningen) beperkt blijft, zodat het totale investerings-

volume, gegeven de stijgende woningproductie, vrijwel geen wijziging ondergaat. Deze raming betekent echter voor bepaalde onderdelen van de investeringen, en met name voor de bedrijfsoutillage, een niet onaanzienlijke daling.

Het totaal van de binnenlandse bestedingen, gemeten in volume, blijft bij alternatief A vrijwel ongewijzigd; bij alternatief B neemt het met ongeveer 0,5 pCt. toe.

Gegeven de belangrijk grotere stijging van de productiecapaciteit ontstaat er in beide gevallen ruimte voor een verbetering van het betalingsbalanssaldo.

De dienstenproductie neemt waarschijnlijk slechts in geringe mate toe. De landbouwproductie vertoont, na het relatief gunstige jaar 1964, bij normaal weer vermoedelijk in het geheel geen stijging. Hiertegenover blijft de productie van de bouwnijverheid stijgen, en wordt de industriële productie gestimuleerd door de uitvoer. Aldus zou het produkt van bedrijven nog met ca. 3 pCt. kunnen toenemen, en het bruto nationaal produkt met 2,5 pCt.

De toeneming van het beschikbare aantal arbeidskrachten zal dan niet volledig door het bedrijfsleven worden opgenomen, waardoor de geregistreerde arbeidsreserve gemiddeld over 1965 naar schatting met 15.000 man t.o.v. die van 1964 zal stijgen.

De vermindering van de spanningen op de arbeidsmarkt zal van belangrijke invloed zijn op de in- en uitvoer. Bij alternatief A zal de stijging van het uitvoervolume naar raming 13 pCt. zijn, bij alternatief B 12 pCt. Het stijgingstempo van de goedereninvoer zou naar schatting teruglopen tot ca. 6 pCt. De lopende rekening van de betalingsbalans zou bij deze ramingen weer in evenwicht kunnen komen (alternatief A geeft een gering overschot, B een eveneens gering tekort). Daarbij zou het begin van het jaar vermoedelijk nog in het teken staan van betalingsbalanstekorten, waartegenover tegen het einde van het jaar sprake zou kunnen zijn van een zeker overschot.

Voor het jaar als geheel lijkt het aannemelijk, dat de monetaire spanningen zullen voortduren. De liquiditeitspositie zal dan aan het eind van het jaar ongeveer gelijk zijn aan die in het begin, zodat de krapte nog steeds zeer aanzienlijk zal zijn.

Slotbeschouwing.

De in het voorgaande vermelde cijfers zijn uiteraard onzeker. Dit geldt reeds bij een ongewijzigd beleid. Zo bestaat er na de belangrijke loonstijging van 1964 onzekerheid over de Nederlandse concurrentiepositie. Wel is het duidelijk dat, als de betalingsbalans zich sneller herstelt, de ontspanning op de arbeidsmarkt geringer zal zijn, en omgekeerd.

Voor de investeringen geldt, dat de gang van zaken in de bouwnijverheid en een eventueel van de ramingen afwijkende kapitaalvoer de prognose onzeker maken.

Naast deze onzekerheden zijn er die omtrent het te voeren beleid. Deze betreffen in de eerste plaats de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting. Een belastingverlaging in 1965 ligt alleen in het voornemen, indien aan bepaalde voorwaarden met betrekking tot de feitelijke economische ontwikkeling is voldaan. Nemen de spanningen in de economie duidelijk af dan zal een belastingverlaging van ruim f. 0,5 mrd. op jaarbasis, in stede van op 1 januari 1966, reeds in de loop van 1965 kunnen worden geëffectueerd. Berekend op jaarbasis zijn de belangrijkste gevolgen hiervan: een extra toeneming van

de particuliere consumptie van bijna 1 pCt., een investeringsstijging van ca. 0,5 pCt. en een achteruitgang van het betalingsbalanssaldo met ruim f. 200 mln. Zou de verlaging bijv. op 1 juli worden ingevoerd, dan dienen, ter berekening van de effecten voor het jaar 1965 als geheel, de bovenstaande cijfers ongeveer te worden gehalveerd.

Van bijzonder belang voor de economische ontwikkeling in 1965 is voorts het loonstijgingspercentage, dat uiteindelijk zal worden gerealiseerd. De hieromtrent in eerste instantie gemaakte veronderstellingen impliceren, ook bij het 6 pCt.-alternatief, een restrictief beleid. Gegeven de nog steeds voortdurende spanningen op de arbeidsmarkt moet namelijk worden verwacht, dat zonder een dergelijk beleid een grotere loonstijging zou ontstaan. Ook in dit geval wordt de tendentie tot evenwichtsherstel nog niet

noodzakelijk teniet gedaan. Wel echter leidt dan een vergroot tekort op de lopende rekening automatisch tot een verdere verlaging van het reeds-ongunstige liquiditeitsniveau. Voor het jaar 1965 betekent dit het optreden van financieringsmoeilijkheden bij de uitvoering van bestaande investeringsprogramma's.

Een tweede, belangrijk, aspect is dat in deze situatie elke verdere loonstijging ook het investeringsvolume voor het daaropvolgende jaar, d.i. 1966, aantast en daarmee het nationaal inkomen in datzelfde jaar. Lijkt daarom een ontwikkeling naar evenwichtsherstel in 1965 aannemelijk, de situatie in het daaropvolgende jaar wordt in hoge mate mede bepaald door de mate van beperking, welke in de nabije toekomst in acht zal worden genomen bij de loonvorming.

De Miljoenennota 1965

Inleiding.

De rijksuitgaven voor 1965 worden in totaal geraamd op f. 14.745 mln., waarvan f. 11.844 mln. aan lopende uitgaven en f. 2.901 mln. aan kapitaaluitgaven. De middelen worden begroot op f. 14.026 mln., zodat het tekort naar schatting f. 719 mln. zal belopen. Met inbegrip van enkele additionele posten die voor een deel ten laste en voor een deel ten gunste van de begroting komen, moet het tekort op f. 916 mln. worden gesteld.

De *financieringsbehoefte* van het Rijk in 1965 wordt, met inachtneming van het verwachte tekort van het Gemeentefonds, berekend op rond f. 1 mrd. In de behoefte van financieringsmiddelen zal tot een bedrag van f. 800 mln. kunnen worden voorzien uit de voorinschrijfrekeningen; voor f. 200 mln. zal een beroep nodig zijn op de open kapitaalmarkt. Aangezien de aflossingen op de binnenlandse gevestigde staatsschuld ongeveer f. 550 mln. belopen, zal het Rijk netto besparingen aan de kapitaalmarkt toevoeren, die beschikbaar komen voor andere sectoren van het economisch leven.

Evenals het vorig jaar streeft de regering ernaar de toeneming van de rijksuitgaven niet groter te doen zijn dan de structurele groei van het nationaal inkomen. De *structurele stijgingsnorm* voor de rijksuitgaven is voor de jaren 1965 tot en met 1967 gesteld op f. 470 mln. per jaar. Dit maximale accres laat ruimte voor een belastingverlaging die de werking van de progressiefactor op de totale belastingopbrengst neutraliseert. De wetsvoorstellen hiertoe zijn onlangs bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt. Hoewel de belangrijke salarisstijging van het overheidspersoneel niet uit het toelaatbare accres behoeft te worden gefinancierd is de ruimte voor uitgavenverhoging, gelet op de vele wensen en de opgetreden prijsstijging, van beperkte omvang. Om toch enige extra ruimte te scheppen voor die uitgaven waaraan een hoge prioriteit wordt toegekend zal een aantal retributies en tarieven worden verhoogd. De stijging van de voor een vergelijking van belang zijnde uitgaven voor het komende jaar beperkt zich tot f. 436 mln. en blijft dus f. 34 mln. beneden de gestelde stijgingsnorm. Hierdoor is het mogelijk een gedeelte van de normoverschrijding in 1964, welke f. 134 mln. bedroeg, in te halen.

In het bijzonder in de onderwijssector is gerekend op belangrijke uitgavenverhogingen. Ook aan de aanleg voor waterstaatswerken, vooral de aanleg van wegen, is hoge prioriteit toegekend. In de sociale sector kunnen worden vermeld het inwerking treden van de Algemene Bijstandswet per 1 januari 1965 en de rijksbijdragen in de voorgenomen verhoging van het algemeen ouderdomspensioen tot een sociaal minimum. Voorts zijn de uitgaven voor verbetering van de structuur van de landbouw verhoogd.

Het beleid van de regering is erop gericht de ernstige evenwichtstoornis, die zich na de loonexplosie dit jaar in onze economie heeft ontwikkeld, te boven te komen. Deze stoornis wordt o.m. geïllustreerd door het grote tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans van naar schatting f. 1.250 mln. voor 1964; daarin komt tot uitdrukking dat de bestedingen de produktie in aanzienlijke mate overtreffen. Dit voorziende heeft de regering om een evenwichtsherstel te bevorderen in het jongste verleden reeds gebruik gemaakt van een aantal conjunctuur-politieke instrumenten (o.a. schorsing van fiscale investeringsfaciliteiten, verhoging van de omzetbelasting op sigaretten en van het bijzondere invoerrecht op benzine en temporisering van overheidsinvesteringen). Daarnaast heeft De Nederlandsche Bank maatregelen getroffen tot beperking van de kredietverlening.

De regering is van oordeel dat de reeds getroffen maatregelen tezamen met de natuurlijke tegenkrachten die de loonstijging en het betalingsbalanstekort oproepen, zullen moeten doorwerken. Ook de begroting 1965 draagt het hare tot dat evenwichtsherstel bij. De rijksfinanciën zullen een *conjunctureel tegenwicht* vormen ook omdat de remmende werking van het progressie-effect het komende jaar zich zal doen gelden. *In de begroting is namelijk niet gerekend met een inwerkingtreding van de belastingverlaging vroeger dan 1966.* De ruimte voor deze verlaging wordt geschapen door het structurele uitgavenbeleid in de kabinetsperiode in haar geheel. De regering meent dat zij, zolang de spanning blijft voortduren, niet tot een vervroegde inwerkingtreding kan overgaan, hoezeer zij dit ook uit een oogpunt van sociale rechtvaardigheid van belang acht.

In de Miljoenennota wordt erop gewezen, dat het restrictieve regeringsbeleid ook in overeenstemming is met

de aanbeveling van de Ministerraad van de E.E.G. aan de lid-staten (15 april 1964) tot het nemen van maatregelen tot herstel van het interne en externe evenwicht van de Gemeenschap.

De regering meent dat op grond van calculaties van het Centraal Planbureau de gevolgtrekking mag worden gemaakt dat de ontwikkeling van onze economie bij het voorgenomen beleid en bij verwezenlijking van een beperkte loonstijging in 1965 in de goede richting zal gaan. Op grond van die calculaties ziet het ernaar uit dat de groei van de bestedingen zal achterblijven bij die van de produktie. Ook ligt een zekere ontspanning op de arbeidsmarkt in het verschieft. De betalingsbalans zal een evenwichtiger beeld vertonen. De prijzen zullen in de loop van 1965 stabiel zijn. Het doel van het evenwichtsherstel wordt evenwel nog niet geheel bereikt. In verband met de onzekerheid van de huidige overgangssituatie zal het nodig zijn de ontwikkeling op de voet te volgen om het beleid zo nodig tijdig te kunnen bijstellen. Het gevaar dat een omslag in de conjunctuur in neergaande lijn te sterk zal zijn, is intussen niet ernstig zolang een zo groot stuwmeer van aangehouden plannen voor bouwwerken aanwezig is als thans het geval is. Bovendien beschikt de regering over voldoende instrumenten om een tegenwicht te scheppen. In het bijzonder is dan van betekenis dat de datum van de belastingverlaging naar voren kan worden verschoven.

TABEL I.

Samenvattend begrotingsbeeld ^{a)}

Omschrijving	Vermoedelijke uitkomsten 1964	Ontwerp-begroting 1965
(in f. mln.)		
Gewone Dienst		
Uitgaven	11.479	11.844
Middelen	12.691	13.588
Saldo	+ 1.212	+ 1.744
Buitengewone Dienst		
Uitgaven	2.587	2.901
Middelen	352	438
Saldo	- 2.235	- 2.463
Gehele Dienst		
Uitgaven	14.066	14.745
Middelen	13.043	14.026
Saldo	- 1.023	- 719
		197
Saldo 1965, rekening houdende met de additionele posten	- 1.023	- 916

a) Bij de opstelling van de ontwerp-begroting 1965 is nog geen rekening gehouden met de volgende posten die leiden tot verhoging van de uitgaven en de middelen:

Voorgenomen extra hulp aan Suriname 6
Financiering van andere dan rijkswegen 44
Gevolgen van de voorgenomen verhoging van de A.O.W./A.W.W.-uitkeringen tot een sociaal minimum per 1 januari 1965. 161
Gevolgen van de voorgenomen wijziging van de Werkloosheidswet en van de verlaging van het premiepercentage per saldo Verhoging van collegegelden 6
8

Hoofddijnen van het beleid.

1. Bij de *middelelenraming* voor 1965 is met een eventueel vroeged ingaan van het eerste gedeelte van de voorgestelde verlaging van de tarieven van de inkomstenbelasting en de loonbelasting (bijv. op 1 juli 1965) geen rekening gehouden. Wel is gerekend met een verlies aan belastingmiddelen ad f. 148 mln. als gevolg van de thans bij de Eerste Kamer der Staten-Generaal aanhangige Algemene Belastingherziening (de nieuwe wetten op de inkomstenbelasting, de loonbelasting en de vermogensbelasting). Naar verwachting zullen de herzieningswetten op de inkomstenbelasting en op de vermogensbelasting op 1 januari 1965 worden ingevoerd; de herzieningswet op de loonbelasting echter op 1 juli 1965.

2. De regering geeft aan de oplossing van de *woningnood* de

hoogste prioriteit bij de keuze tussen verschillende bestedingsmogelijkheden. Een belangrijk deel van de woningbouw (in 1965 ongeveer f. 1.150 mln.) wordt door het Rijk gefinancierd. Ook in 1965 zal ter regulering van de bouwmarkt een beperkend, zij het in bepaalde opzichten soepeler, goedkeuringsbeleid moeten worden gevoerd. Bovendien is in verband met de prioriteit die de regering heeft gegeven aan de opvoering van de bouwproduktie, besloten de voor belastingverlaging beschikbaar komende ruimte met f. 25 mln. te beperken en dit bedrag te bestemmen voor een deel van de uitgaven in 1965 ter bevordering van de produktie van woningen.

3. De uitgaven voor de *landbouw* in de ontwerp-begroting 1965 worden sterk beïnvloed door een aanzienlijk lagere raming van het saldo van de begroting van het Landbouw-Egalisatiefonds (ongeveer f. 150 mln. lager dan in 1964). Dit is voornamelijk het gevolg van de invloed die het gemeenschappelijke Europese landbouwbeleid uitoefent op de nationale kosten van het markt- en prijsbeleid in de landbouwsector.

4. In de ontwerp-begroting 1965 is voor *ontwikkelingshulp*, afgezien van de betalingsverplichting in dit jaar jegens het E.E.G.-ontwikkelingsfonds, bijna f. 209 mln. uitgetrokken. In verband met het saldo van dit fonds op de rekening van de E.E.G. bij de schatkist (f. 230 mln.) is voor de betalingsverplichting jegens dit fonds in 1965 volstaan met het opnemen van een memorie-artikel. Aangezien de feitelijke lasten die Nederland ten opzichte van dit fonds heeft door deze pro memorie-raming (f. 47,5 mln.) niet veranderen, kan gesteld worden dat de hulp ten opzichte van de oorspronkelijke begroting 1964 (f. 225 mln.) stijgt met f. 31 mln.

5. Het bedrag van de *defensie-begroting* is voor 1965 gesteld op f. 2.596,4 mln. inclusief de kosten voor salarismaatregelen (f. 60,9 mln.) en de kosten voor de civiele verdediging (f. 12,3 mln.).

6. In de *onderwijssector* is gerekend met belangrijke uitgavenverhogingen. Voor investeringen ten behoeve van het wetenschappelijk onderwijs is een bedrag van f. 200 mln. uitgetrokken.

7. Onder de additionele posten is rekening gehouden met de financiële gevolgen die de verhoging van het *algemeen oudedomspensioen* en het algemeen weduwen- en wezenpensioen tot een sociaal minimum voor het Rijk zullen meebrengen. De desbetreffende voorstellen houden in dat het Rijk jaarlijks een bijdrage van f. 150 mln. aan het Ouderdomsfonds zal verstrekken. Als gevolg van de stijging van het premiepercentage met 2,4 zullen de premiereducties en premiekwijtscheldingen aan kleine zelfstandigen een groter bedrag vergen; de toeneming van rijksuitgaven die daardoor te verwachten is, kan voor 1965 op f. 5 mln. worden gesteld. Doordat de A.O.W.- en A.W.W.-premie, die de ambtenaren over hun salaris zijn verschuldigd, voor rekening van de overheid komt, zal de verhoging van die premie tot een stijging van de personeelskosten leiden, welke op rond f. 100 mln. kan worden geraamd. Tegenover deze uitgaven staat dat ten gevolge van het optrekken van de A.O.W.- en A.W.W.-pensioenen de uitkeringen van de gemeenten op grond van de Algemene Bijstandswet met ongeveer f. 65 mln. worden verminderd, een besparing in de premiereductie voor de ziekenfondsverzekering voor bejaarden van f. 5 mln. wordt verkregen en een verlaging van een bedrag van f. 25 mln. dat wordt uitbetaald voor verschillende uitkerings- en pensioenregelingen. Hierdoor komt tot een bedrag van f. 95 mln. ruimte op de rijksbegroting beschikbaar.

8. Er zal naar worden gestreefd in de jaren tot en met 1970 800 km *autosnelweg* tot stand te brengen. De hieraan verbonden kosten worden geraamd op f. 2 mrd. In de begroting 1965 is voor de aanleg van rijkswegen f. 190 mln. uitgetrokken. Men moet ervan uitgaan dat deze begrotingspost in verhouding tot het toenemend aantal motorrijtuigen geleidelijk verder zal groeien, zodat over de eerstkomende zes jaren zal kunnen worden beschikt over f. 1,4 mrd. De regering acht het gerechtvaardigd dat voor de verdere financiering van de wegeaanleg een vergoeding van de weggebruikers wordt gevraagd en zal een voorstel tot instelling van een *wegenfonds* doen. In de begroting 1965 komt de instelling van dit fonds nog niet tot uitdrukking.

9. De uitgaven wegens *salarissen en sociale lasten*, die rechtstreeks of via subsidies ten laste van het Rijk komen, zullen in 1965 een totaalbedrag van ruim f. 5 1/4 mrd. omvatten; dit is ongeveer 43 pCt. van de geraamde uitgaven op de Gewone Dienst. Bij de raming is rekening gehouden met de vierde (laatste) fase van de gedifferentieerde salarisverhoging, de volledige naberekening van de salaristrend 1964, de verdere doorwerking van de huurcompensatie 1964, de verhoging van de A.O.W./A.W.W.-premie, periodieke verhogingen, verschuiving naar

TABEL 2.

Overzicht van de uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1964	Vermoedelijke uitkomsten 1964	Ontwerp-begroting 1965	Oorspronkelijk vastgesteld 1964	Vermoedelijke uitkomsten 1964	Ontwerp-begroting 1965
Algemeen bestuur	522,6	461,8	512,1	95,6	98,7	101,2
Militaire uitgaven	2.330,3	2.667,0	2.584,1	—	—	—
Buitenlandse betrekkingen	249,5	178,5	235,7	40,5	39,3	41,1
Suriname en Nederlandse Antillen	34,9	59,1	39,6	25,5	47,6	27,4
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	653,7	748,1	760,5	—	—	—
Verkeer en waterstaat	520,6	533,8	635,5	658,6	703,5	777,0
Handel en nijverheid	137,0	175,9	183,9	67,8	85,2	47,2
Landbouw en visserij	628,4	645,7	538,2	62,2	65,8	99,5
Onderwijs en cultuur	2.918,8	3.259,2	3.463,4	143,6	142,9	167,9
Sociale voorzieningen	1.167,2	1.217,7	1.408,9	6,6	6,6	3,6
Volksgesondheid	122,1	135,4	157,6	2,2	2,4	1,2
Volkshuisvesting:						
huursubsidies	219,5	209,5	232,5	—	—	—
woningwetvoorschotten	—	—	—	925,0	925,0	1.143,0
overige uitgaven volkshuisvesting	47,4	48,9	70,8	0,2	0,2	0,5
Oorlogs- en rampschade	175,0	186,9	75,6	—	—	—
Nationale schuld (aflossingen verminderd met afschrijvingen)	700,4	723,8	766,8	443,1	470,3	492,8
Afschrijvingen	95,0	95,0	105,0	—	—	—
Diversen	196,6	132,6	333,2	—	—	—
	10.619,0	11.478,9	12.103,4	2.470,9	2.587,5	2.902,4

zwaardere functies, bevorderingen en incidentele herzieningen.

Beoordeling van de stijging van de uitgaven.

In de vorige Miljoenennota was de toelaatbare toeneming van de rijksuitgaven, die paste in het structurele beleid ten aanzien van de verhouding van de uitgaven tot nationaal inkomen en ten aanzien van de belastingdruk, voor de periode 1964 tot en met 1967 gesteld op f. 425 mln. per jaar. Thans zijn in de berekening van deze toeneming een aantal wijzigingen-aangebracht.

In de eerste plaats is rekening gehouden met het bijzondere karakter van die niet-belastingmiddelen, die in rechtstreeks verband staan met bepaalde uitgaven. Uitgavenstijgingen, die gecompenseerd worden door een daarmee verband houdende middeltoeneming worden geacht geen beslag te leggen op de beschikbare budgetruimte. Immers, een hogere ontvangst, hetzij door verhoging van retributies en tarieven, hetzij door een meer dan trendmatige toeneming van het aantal door de overheid geleverde diensten, maakt in de nationale economie ruimte vrij, die het Rijk additioneel voor uitgavenverhoging kan aanwenden. Dit aspect is thans verwerkt door toepassing van een als netto-methode aangeduide berekeningswijze. Hierbij worden enerzijds bij de bepaling van de door de middeltoeneming geschapen ruimte de desbetreffende niet-belastingmiddelen buiten beschouwing gelaten; anderzijds heeft het structureel toelaatbare accres ad 4 pCt. thans betrekking op de netto-uitgaven. De aftrek aan beide zijden belooft voor 1964 rond f. 700 mln.

In de tweede plaats heeft de regering op grond van de recente krachtige loon- en prijsstijgingen een bijstelling van de budgetruimte voor de komende jaren noodzakelijk geacht. Deze bijstelling is op grond van de invloed van deze stijgingen op de rijksuitgaven gesteld op 10 pCt.

Deze factoren en enkele verdere correcties — waaronder de in 1964 plaatsgevonden normoverschrijding van f. 134 mln. — geven als basis voor de berekening van de ruimte een uitgavenbedrag in 1964 van f. 11.209 mln. Hiervan uitgaande belooft de structureel toelaatbare toeneming van de netto-uitgaven die voor de vergelijking van belang zijn (4 pCt.) voor de jaren 1965 t/m 1967 gemiddeld rond f. 470 mln. Het werkelijke accres in 1965 blijkt f. 436 mln. te bedragen. Hiermede wordt dus f. 34 mln. van de overschrijding in 1964 ad f. 134 mln. ingehaald. Op zichzelf zou het voor de hand hebben gelegen deze inhaal aanstands volledig tot stand te brengen, aangezien de overschrijding 1964 grotendeels op rekening van een toeneming van het nadelig saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds kan worden gesteld en de begrotingsuitgaven voor 1965 de gunstige invloed (rond f. 150 mln.) ondergaan van een aanzienlijk lager saldo van dit fonds. Hiertegenover staat, dat de begroting 1965 de cumulatieve druk ondervindt van de voorgenomen inwerking-treding van de Algemene Bijstandswet en van de rijksbijdragen aan het Ouderdomsfonds ten behoeve van de beoogde verhoging van het algemene ouderdomspensioen. Voorts dient in aanmerking te worden genomen, dat de in 1964 en 1965 optredende prijsstijgingen binnen de structurele ruimte moeten worden opgevangen.

De betekenis van de rijksbegroting voor de conjunctuur.

De invloed van de rijksfinanciën op de conjunctuur in beschouwing nemend vergelijkt de Minister van Financiën voor het bepalen van de impuls van de begroting 1964 en 1965 de uitgaven van de jaren 1963 t/m 1965. Hierbij zijn uit het vermoedelijke beloop 1963, de vermoedelijke uitkomsten 1964 en de begroting 1965 een aantal posten weggelaten waarvan de uitwerking op onze economie van weinig of geen betekenis is. Het blijkt dan dat de terzake van belang zijnde uitgaven in 1964 en 1965 zullen stijgen met resp. 16 en 6 pCt. van het terzake van belang zijnde uitgaventotaal van het voorafgaande jaar.

Op deze gegevens moet men allereerst de correctie aanbrengen uit hoofde van mutaties in die middelen die in rechtstreeks verband staan met bepaalde uitgaven. Daarnaast dienen de invloed van de tariefwijzigingen bij de belastingen en die van de progressie in de belastingopbrengst in aanmerking te worden genomen. Voor een juiste beoordeling van de dan verkregen uitkomst moet deze vervolgens worden gesteld tegenover de verwachte stijging van het nationaal inkomen. Deze toetsing kan geschieden ten opzichte van het nominaal en het reëel nationaal inkomen. In het laatste geval wordt zowel bij de begrotingscijfers als bij het nationaal inkomen de invloed van de loon- en prijsstijging geëlimineerd.

In 1964 staat naast de 16 pCt. stijging van de bruto-uitgaven een stijging van de netto-uitgaven met 15½ pCt. De invloed van de belastingmaatregelen en de belastingprogressie doet dit percentage verder dalen waardoor ten slotte een nominale netto impuls resteert van ruim 7½ pCt. bij een nominale stijging van het nationaal inkomen van 13 pCt. Vooral de progressiefactor legt veel gewicht in de schaal. Het reële accres van de netto-uitgaven in 1964 is nog geen 5 pCt. en ligt daarmee beneden de reële toeneming van het nationaal inkomen (5,5 pCt.). De reële netto impuls, dus na aftrek wegens belastingmaatregelen en belastingprogressie, is zelfs nagenoeg nihil.

In 1965 is de nominale stijging van de voor de berekening van belang zijnde netto-uitgaven (ca. 4½ pCt.) belangrijk geringer dan die van het nominale nationaal inkomen (6 pCt.). De tariefwijzigingen en de belastingprogressie brengen dit percentage terug tot ruim 3 pCt. Anders dan in 1964 gaat van de autonome belastingmaatregelen een positieve impuls uit. Laat men de loon- en prijsstijgingen buiten beschouwing; dan blijkt de groei van de netto-uitgaven slechts gering (bijna 1 pCt.). De netto impuls is ook van deze orde van grootte. Beide blijven duidelijk beneden het accres van het reële nationaal inkomen (2,5 pCt.). Het beeld van de begroting is daarmee in overeenstemming met het beleid dat ter bevordering van het evenwichtsherstel noodzakelijkerwijze is gericht op beperking en matiging. Ook hier is geen rekening gehouden met een eventuele gedeeltelijke verlagings van loon- en de inkomstenbelasting in de loop van 1965. Mocht op grond van een daarvoor gunstige economische ontwikkeling tot een dergelijke verlagings worden overgegaan dan wordt de impuls uiteraard groter.

Volgens de aanbeveling van de E.E.G.-Ministerraad aan de

lid-staten in verband met de noodzaak van de Gezamenlijke actie ter bestrijding van de inflatie in een gemeenschap, dient het beleid erop te zijn gericht de nominale uitgaven niet meer te laten stijgen dan 5 pCt. In 1964 is vooral door de salarisstijgingen een overschrijding van de norm van de E.E.G.-aanbeveling onontkoombaar gebleken; voor 1965 blijft het accres bijna 2 pCt. onder deze norm.

De middelen van het Rijk.

De middelen van het Rijk worden voor 1965 geraamd op f. 14.026 mln. (voor 1964 belopen de oorspronkelijke raming en vermoedelijke uitkomsten resp. f. 11.449 en f. 13.043 mln.). De raming van de belastingmiddelen belooft in totaal f. 14.774 mln. Hierop wordt in mindering gebracht het aandeel van het Gemeentefonds (f. 1943 mln.) en van het Provinciefonds (f. 116 mln.), zodat f. 12.715 mln. ten bate van de rijksbegroting resteert.

De progressie blijkt uit de procentuele stijging na correcties van de totale belastingopbrengst met 17,5 pCt. van 1963 op 1964 en met 8,5 pCt. van 1964 op 1965; waartegenover het nominaal nationaal inkomen met resp. 13 en 6,5 pCt. stijgt. De progressiefactor blijkt in 1964 en 1965 resp. 1,35 en 1,3 te zijn.

De andere (niet-belasting-)middelen worden voor 1965 op f. 1.331 mln. (1964 : f. 1.100 mln.) geraamd.

Het peil van de rijksuitgaven.

Na het peil van de rijksuitgaven te hebben belicht tegen de achtergrond van toenemende welvaart en bevolkingsgroei gaat de Minister in de Miljoenennota na welke invloed de loon- en prijsstijgingen op de rijksuitgaven hebben. Indien deze stijgingen in dezelfde mate doorwerken in de uitgaven van het Rijk als in het nationaal inkomen, brengen zij geen wijziging in de relatieve plaats van de rijkshuishouding in de nationale economie. Treden die stijgingen sterker op bij de uitgaven van het Rijk, dan zal een volume-uitbreiding van de rijksuitgaven in overeenstemming met de trendmatige groei van het reëel nationaal inkomen de verhouding tussen de nominale uitgaven van het Rijk en het nominaal nationaal inkomen in het algemeen gesproken vergroten.

De rijksuitgaven hebben vooral in de jaren 1962 t/m 1964 in sterkere mate de invloed van loon- en prijsstijgingen onderhouden dan het nationaal inkomen. Dit is niet zozeer toe te schrijven aan de samenstelling van het uitgavenpakket van het Rijk, dat naast veel salarissen en bouwwerken ook bijv. rente omvat, als wel aan de door bijzondere factoren (denivellering, pensioenverbeteringen) veroorzaakte snellere stijging van de ambtenarensalarissen t.o.v. de lonen in de particuliere sector.

Uit tabel 3a blijkt dat de totalen van de rijksuitgaven die voor

de vergelijking van belang zijn, in de jaren 1961 en 1964 zowel nominaal als ten opzichte van het nationaal inkomen een belangrijke stijging vertonen. De aanzienlijke relatieve toename van die uitgaven in 1961 wordt mede veroorzaakt door de betrekkelijk matige groei van het nationaal inkomen in dat jaar. Het accres in 1964 hangt vooral samen met de salarisstijging. Voor 1965 vertonen de terzake doende uitgaven relatief een lichte daling. Uitgedrukt in een percentage van het nationaal inkomen liggen deze uitgaven in 1965 ongeveer op hetzelfde peil als in 1961.

Nationale schuld.

In de periode 30 juni 1963 - 30 juni 1964 is de staatschuld gestegen met f. 199 mln. Deze stijging is ontstaan door een toename van de binnenlandse schuld met f. 499 mln. en een afneming van de buitenlandse schuld met f. 300 mln. De totale staatsschuld bedroeg per ultimo juni 1964 f. 19.973 mln. (f. 19.774 mln. per ultimo juni 1963).

In de voornoemde periode zijn tot een bedrag van f. 1.449 mln. nieuwe leningen geplaatst. Hiertegenover staat een verplichte schuldaflossing tot een bedrag van f. 497 mln. en de vroege aflossing van het restant van de 3 pCt. lening 1962-1964 ad f. 305 mln. De gevestigde schuld is derhalve met een bedrag van f. 647 mln. toegenomen.

Het bedrag aan uitstaand schatkistpapier is gestegen met f. 55 mln. tot f. 3.357 mln. Op 30 juni 1964 stond f. 694 mln. aan schatkistpromessen en f. 2.663 mln. aan schatkistbiljetten uit. Het bedrag aan stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven lening is in de periode 30 juni 1962 - 30 juni 1963 gedaald met f. 219 mln. De mutaties in de overige posten van de binnenlandse nationale schuld resulteerden per saldo in een geringe stijging van f. 16 mln. Op de gevestigde buitenlandse staatsschuld, die per ultimo juni 1963 f. 741 mln. bedroeg, is f. 253 mln. vervroegd en f. 47 mln. verplicht afgelost.

Slotbeschouwing.

In zijn slotbeschouwing wijst de Minister van Financiën op de voortdurende spanning, die onze economie nu een aantal jaren kenmerkt en die zich dit jaar heeft ontladen in een ernstige evenwichtsverstoring. De stijging van de nominale inkomens en van de prijzen is versneld. Gemeten aan de betalingsbalans op lopende rekening liggen de binnenlandse bestedingen drie procent boven het peil, dat bij het aanleggen van uitsluitend structurele normen aanvaardbaar zou zijn. Deze ontwikkeling heeft ertoe geleid dat *herstel van het evenwicht* als doelstelling voorop

TABEL 3a.

Rijksuitgaven 1960 tot en met 1965

Jaar	Nationaal inkomen (netto; marktprijs)	Totaal		Relevante uitgaven a)		Relevante uitgaven incl. woningwetvoorschotten		Netto relevante uitgaven b)	
		nominaal	in pCt. N.I.	nominaal	in pCt. N.I.	nominaal	in pCt. N.I.	nominaal	in pCt. N.I.
1960 (rekening)	38.820	9.420	24,3	8.260	21,3	8.839	22,8	7.703	19,8
1961 (rekening)	41.080	11.178	27,2	9.214	22,4	9.761	23,8	8.672	21,1
1962 (voorlopige rekening)	43.520	11.484	26,4	9.908	22,8	10.533	24,2	9.348	21,5
1963 (vermoedelijk beloop)	47.220	12.376	26,2	10.558	22,4	11.293	23,9	9.880	20,9
1964 (vermoedelijke uitkomsten)	53.400	14.066	26,3	12.280	23,0	13.205	24,7	11.578	21,7
1965 (ontwerp-begroting)	56.880	15.006	26,4	13.021	22,9	14.164	24,9	12.117	21,3

a) Het totaal van de uitgaven verminderd met de niet relevante posten voor de jaren 1963 t/m 1965 en met de overeenkomstige posten voor de jaren 1960 t/m 1962.
b) De relevante uitgaven verminderd met de daarmee corresponderende middelen.

TABEL 3b.

Belastingen en nationaal inkomen; verdeling der belastingen

Jaar	Netto nationaal inkomen tegen marktprijzen	Totale belastingbaten a)		Belastingen op winst, inkomen en vermogen	Kostprijsverhogende belastingen
		bedrag	in pCt. van het nationaal inkomen		
in pCt. van de totale belastingbaten					
1956	29.590	7.426	25,1	53,8	46,2
1957	32.040	7.741	24,2	54,5	45,5
1958	32.410	8.059	24,9	57,3	42,7
1959	34.740	8.726	25,1	57,3	42,7
1960	38.820	9.753	25,1	57,5	42,5
1961	41.080	10.641	25,9	58,1	41,9
1962	43.520	11.322	26,0	58,4	41,6
1963	47.220	12.056	25,5	57,4	42,6
1964	53.400	14.295	26,8	57,3	42,7
1965	56.880	15.457	27,2	58,2	41,8

a) De belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, gegeven door het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen.

staat, niet alleen vanwege de directe gevolgen van een voortduren van de bestaande toestand — verdere opwaartse druk op de prijzen, ernstig deviezenverlies — maar ook met het oog op de structurele bedreiging van de economische groei, die daarvan zou uitgaan.

Inmiddels is een *periode van overgang, van aanpassing*, begonnen. De prijsontwikkeling remt de aanvankelijk sterke bestedingsvergroting, die uit de loonsverhoging is voortgevloeid, weer gedeeltelijk af. De regeringsmaatregelen, in de herfst van 1963 en begin 1964 genomen, doen zich geleidelijk sterker gelden. Met name de beperkingen van de fiscale investeringsfaciliteiten hebben enige tijd nodig voordat hun invloed op de bestedingen merkbaar wordt. Ook het volgens de juist van kracht geworden Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen ingestelde leningplafond werkt pas na een zekere aanloopperiode volledig effectief. De liquiditeitsverkrapping is intussen duidelijk merkbaar geworden. Tegenover de sterke toeneming van de nominale inkomens en omzetten met de daarmee gepaard gaande grotere behoefte aan betaalmiddelen en kasgelden staan een wegvloeien van liquiditeiten door het aanzienlijke betalingsbalanstekort en een slechts beperkte geldcreatie in het binnenland. Deze ontwikkeling heeft grote spanning op de kapitaalmarkt veroorzaakt. Hierdoor wordt een druk gelegd op het investeringspeil.

De Minister merkt op, dat het beleid er thans op gericht is deze corrigerende krachten te laten doorwerken zonder het pijnlijke effect daarvan te verzachten door het toestaan van inflatoire speelruimte, waardoor de problematiek immers slechts zou verergeren. In dit kader dient de alleen op de reële groei afgestemde monetaire politiek van De Nederlandsche Bank nog te worden voortgezet. Ook de schorsing van de fiscale investeringsfaciliteiten dient gehandhaafd te blijven zolang de gewenste ontspanning niet is bereikt. Om nieuwe inflatoire impulsen te voorkomen zal de loonbeweging na de bijzondere operatie van dit jaar zoveel mogelijk in overeenstemming moeten worden gebracht met de produktiviteit. Het beleid ten aanzien van de overheidsfinanciën zal door dezelfde doelstelling — herstel van het evenwicht — worden bepaald. Doordat de hoogte van de uitkeringen van het Gemeentefonds evenals in de afgelopen jaren op basis van een structurele stijging van 4 pCt. wordt vastgesteld, worden de gemeenten ten aanzien van het volume van de lopende uitgaven tot terughoudendheid genoopt. Ten aanzien van de investeringen van de lagere overheid wordt een overeenkomstig doel nagestreefd door gebruik te maken van de mogelijkheden die de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen biedt.

De rijksbegroting 1965 voldoet aan de eis, dat de *prijsstijging* — die thans naast de salarisstijging een extra last vormt — binnen het normale accres van 4 pCt. voor de netto-uitgaven moet worden opgevangen. Overigens is het beeld van de begroting mede bepaald door een aantal *maatregelen van zuiver structurele aard*. Aan de uitgavenzijde liggen deze maatregelen in het sociale vlak. Zij betreffen de invoering van de Algemene Bijstandswet en de verhoging van de algemene ouderdomsuitkeringen mede via een rijksbijdrage; de inwerkingtreding per 1 januari a.s. van deze maatregelen acht de regering ook onder de bestaande omstandigheden noodzakelijk. Tezamen belasten zij de rijksbegroting netto met f. 125 mln.; dit is meer dan een kwart van het in 1965 voor alle uitgaven gezamenlijk toelaatbare accres. Daartegenover staat de voortgang die wordt gemaakt in het E.E.G.-landbouw-E.-S.B. 16-9-1964

beleid, waardoor de netto-uitgaven van het Landbouw-Egalisatiefonds belangrijk lager kunnen worden gesteld. Om tegenover de druk, die door de prijsstijging op de groei van het bestedingsvolume komt te rusten toch enige extra ruimte te scheppen voor die uitgaven, waaraan een hoge prioriteit wordt toegekend, is het noodzakelijk een aantal retributies en tarieven te verhogen. Bij een stijging van de relevante netto-uitgaven, die nog iets beneden de toelaatbare 4 pCt. blijft, kunnen op deze wijze de bruto-uitgaven met ruim 5 pCt. toenemen zonder dat een extra belasting van de beschikbare produktieve krachten in onze economie wordt veroorzaakt. Daarnaast zal nog een zekere ruimte voor de wegenbouw worden geschapen doordat het in te stellen wegenfonds behalve door een bijdrage uit de rijksbegroting ook door een nieuwe retributie voor het gebruik van auto-snelwegen (weggeld) zal worden gevoed. Aan de inkomstenzijde doen zich als structurele maatregelen voor de invoering van een deel van de algemene belastingherziening in 1965 en de verdere verlaging van de E.E.G.-tarieven, die ditmaal niet met een verhoging van de buitentarieven gepaard gaat. De middelenderving die daaruit voortvloeit belooft ruim f. 200 mln. en wordt slechts ten dele teniet gedaan door de verdere doorwerking van de in 1964 tot stand gekomen belastingverzwaringen.

Een grotere invloed in tegengestelde richting dan de zojuist genoemde structurele maatregelen wordt aan de *middelenzijde* echter uitgeoefend door de doorwerking van het *progressie-effect in de belastingheffing*, die in de huidige situatie nog moet worden aanvaard. In dit verband wil de Minister van Financiën er nog eens nadrukkelijk de aandacht op vestigen, dat de voorgestelde belastingverlaging, die dit progressie-effect zal moeten wegnemen, op zichzelf een structurele en geen conjuncturele maatregel is. Deze maatregel is geboden door de eisen van een redelijke en verantwoorde belastingheffing. Dit houdt in, dat verschuivingen in de tijd van deze belastingverlaging slechts binnen zekere grenzen aanvaardbaar zijn. Zou men de uitvoering van deze belastingverlaging geheel van conjuncturele factoren afhankelijk maken, dan zou het risico ontstaan, dat de sluipende verzwaring van de loon- en inkomstenbelasting zich steeds verder zou voortzetten. Zulk een conjunctuurpolitiek zou in feite denatureren tot een structuurpolitiek die diametraal in strijd zou zijn met de door de regering nagestreefde verlichting van de veel te zware druk van deze belastingen. *Wanneer bij het bereiken van de tijdslimiet voor de invoering van deze belastingverlaging nog een conjuncturele remmende werking nodig zou zijn, zouden daartoe derhalve andere maatregelen moeten worden getroffen.* Voor 1965 zal intussen, mede door de werking van het progressie-effect in de belastingheffing, de conjuncturele impuls van de begroting zowel nominaal als reël duidelijk ten achter blijven bij de groei van het nationaal inkomen. Op deze wijze draagt de begroting het hare bij tot het herstel van het evenwicht.

De betekenis van de begroting kan ook van een andere kant worden belicht. Ondanks het feit, dat in de begroting 1965 bijna f. 220 mln. meer is uitgetrokken voor de betaling van woningwetvoorschotten is het ter *financiering op de open kapitaalmarkt* aan te trekken bedrag aanzienlijk geringer dan in 1964, naar schatting slechts f. 200 mln. Dit zal een duidelijke verlichting voor deze markt betekenen en voorkomen, dat de liquiditeitsverkrapping een al te ruwe verstoring van de investeringen gaat veroorzaken. Deze liquiditeitsverkrapping zal overigens geleidelijk minder worden naarmate door het samenspel van maatregelen en spontane krachten het evenwichtsherstel doorzet en het betalingsbalanstekort gaat verdwijnen. De prognoses van het Centraal Planbureau, zoals die zijn neergelegd in de macroeconomische verkenning van 1964 en 1965, wijzen erop, dat in de loop van het volgend jaar herstel van het evenwicht op de lopende rekening kan worden verwacht.

De Minister van Financiën verwijst naar de slotbeschouwing van de Miljoenennota 1964, waarin hij uitvoerig is ingegaan op het financieringsbeeld van de begroting in het kader van de kapitaalmarkt. Hij heeft daarbij het *beloop van besparingen en investeringen*, zowel in de particuliere sector als bij de overheid als uitgangspunt genomen. Op grond van de daaruit blijvende tendenties meende hij aanwijzingen te zien voor de conclusie, dat ook op langere termijn geen ruimte aanwezig zou zijn voor een vergroting van het begrotingstekort.

In tabel 4 zijn de genoemde grootheden nog eens samengevat,

TABEL 4.

Besparingen en netto-investeringen in procenten van het netto nationaal inkomen a)

	Particuliere besparingen b)	Investeringen van bedrijven c)	Overheidsbesparingen d)	Investeringen van de overheid e)	Totaal van de besparingen	Totaal van de investeringen	Saldo lopende rekening van de betalingsbalans
	<i>Zesjaars gemiddelden</i>						
1952/1957	13,3	12,0	4,7	3,6	18,0	15,6	2,4
1957/1962	15,5	13,9	4,7	4,0	20,2	17,9	2,3
1959/1964	14,3	14,1	5,6	4,2	19,9	18,3	1,6
1960/1965	13,8	14,5	5,8	4,4	19,6	18,9	0,7
1956	14,6	16,2	2,7	3,6	17,3	19,8	-2,5
1957	16,1	16,8	2,7	3,9	18,8	20,7	-1,9
1958	16,0	10,6	3,0	3,7	19,0	14,3	4,7
1959	15,3	11,9	5,6	3,9	20,9	15,8	5,1
1960	16,9	15,7	5,8	3,8	22,7	19,5	3,2
1961	15,2	15,3	5,7	4,1	20,9	19,4	1,5
1962	13,7	13,4	5,2	4,4	18,9	17,8	1,1
1963	12,7	13,1	5,5	4,4	18,2	17,5	0,7
1964	11,9	15,3	5,9	4,8	17,8	20,1	-2,3
1965	12,5	13,9	6,4	4,8	18,9	18,7	0,2

a) Berekend aan de hand van gegevens en ramingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek c.q. van het Centraal Planbureau. Het saldo van de uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten om niet is toegevoegd aan de besparingen van de desbetreffende sectoren.

b) Inclusief besparingen van de sociale verzekering en van overheidsbedrijven.

c) Inclusief investeringen van overheidsbedrijven, de gehele woningbouw en voorraadvoorming.

d) Besparingen van het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen.

e) Investeringen van het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen.

gebaseerd op de meest recente realisatiegegevens en prognoses en uitgedrukt in procentages van het netto nationaal inkomen. Duidelijker dan de cijfers van vorig jaar geven de huidige gegevens een negatief antwoord op de vraag of structureel gezien een groter beroep van het Rijk op de kapitaalmarkt verantwoord zou zijn. Dit zou alleen het geval zijn, indien, op langere termijn gezien, de besparingen in te sterke mate de investeringen zouden overtreffen. Dit zou tot uitdrukking komen in een te groot structureel overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans. De saldi van de jaren 1962 t/m 1965 zijn echter elk voor zich lager dan op langere termijn gewenst is met het oog op de netto kapitaalexport (kapitaalhelp van overheid en particulieren aan ontwikkelingslanden daaronder begrepen) en de noodzakelijke groei van de deviezenreserves. Hetzelfde geldt voor het gemiddelde van de jaren 1960 t/m 1965 (minder nog dan 1 pCt. van het nationaal inkomen). In deze periode is naast het tekort over 1964 het relatief hoge overschot van 1960 begrepen en is voor 1965 met een ongeveer sluitende balans gerekend.

De bewindsman ziet in dit beeld geen enkele aanwijzing meer voor een te hoog besparingspeil. Daarbij dient bovendien in aanmerking te worden genomen, dat de behoefte aan en de drang tot investeringen zowel in de bedrijven- als in de overheidssector groot is. Ten einde het grote capaciteitstekort in de bouw op te heffen wordt een uitbreiding van de bouwcapaciteit nagestreefd. Voor 1965 wordt in het bouwprogramma een produktie voorzien, waarvan de waarde die van 1963 met bijna 30 pCt. overschrijdt. Het is voor de structuur van onze volkshuishouding gewenst, dat de vraag naar gebouwen in zijn vele schakeringen — woningen, bedrijfsgebouwen, scholen enz. — zoveel mogelijk kan worden bevredigd. Doch een vereiste daarvoor is weer, dat een gelijk bedrag aan binnenlandse besparingen — ten dele uit particuliere, ten dele uit publieke bron — daarvoor aanwezig is. Met het oog op deze groeiende kapitaalvraag lijkt daarom thans veeleer behoefte te bestaan aan een hoger besparingsniveau. Bij een nadere analyse van de tabel blijkt, dat het verdwijnen van het besparingsoverschot na 1960 geheel is toe te schrijven aan de vermindering van de particuliere spaarquote, die in 1960 nog 16,9 pCt. bedroeg en daarna voortdurend is teruggelopen tot een dieptepunt van 11,9 pCt. in 1964. Hiertegenover zijn de investeringen ongeveer op peil gebleven. De overheidsbesparingen nemen na 1963, toen zij 5,5 pCt. bedroegen, volgens de prognose in niet onaanzienlijke mate toe; de conjuncturele werking die in 1964 en 1965 van de begroting uitgaat, demonstreert zich hier duidelijk.

De opvallende daling van de particuliere spaarquote hangt naar alle waarschijnlijkheid samen met de stijging van ons relatief kostenpeil, die in 1961 is begonnen met de revaluatie, vervolgens door de verkorting van de arbeidsduur is versterkt en die door de loonoperatie van 1964 nog krachtig is voortgezet. Deze ontwikkeling heeft een markante stijging meegebracht van het werknemersaandeel, dat van 1960 tot 1963 reeds was gestegen van 67,7 pCt. tot 72,5 pCt. en dat in 1964 de uitzonderlijke hoogte van 75 pCt. bereikt. Terwijl het vorig jaar de indruk overheerste, dat deze inkomensverschuiving de particuliere besparingen nauwelijks nadelig beïnvloedt, blijkt dus op grond van de recente gegevens hiervan toch een sterke invloed te zijn uitgegaan. Het sterk gestegen werknemersaandeel kan op zich-

zelf tot grote voldoening aanleiding geven, omdat daardoor voor een groot deel van de bevolking een aanmerkelijk snellere welvaartsstijging kon worden bereikt. Dat daardoor thans een daling van de particuliere besparingen is opgetreden, is echter verontrustend, omdat dit de grondslag voor de verdere welvaarts-groei in gevaar kan brengen. Het is daarom noodzakelijk, dat de particuliere besparingen de komende jaren weer toenemen. De politiek tot evenwichtsherstel, waarop het beleid thans is gericht, zal daartoe een onmisbare grondslag leggen.

De Minister besluit zijn beschouwing met te wijzen op de noodzaak dat thans de evenwichtsstoornis wordt overwonnen, die zich dit jaar in onze economie heeft ontwikkeld. Dit is een moeilijke opgave, die grote terughoudendheid op velerlei gebied zal vergen. Hij spreekt het vertrouwen van de regering uit, dat — evenals in vorige perioden van overbesteding — de bereidheid zal bestaan om na de verworven belangrijke welvaartsstijging de pas in te houden, totdat produktie en bestedingen weer in hetzelfde tempo zijn gebracht. Het gaat er om de bereikte hogere welvaart te consolideren en daardoor de basis te leggen voor een nieuwe periode van welvaartsstijging. De aanvaarding van de rijksbegroting 1965 zal hertoe een belangrijke bijdrage kunnen vormen.

GELD EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De cijfers van de netto goud- en deviezenreserves van de Centrale Bank en de representatieve handelsbanken tonen merkwaardigerwijs in juli een stijging met f. 136 mln. De totale betalingsbalans heeft in deze maand op kasbasis dus een overschot gehad. Op transactiebasis zal het wel anders hebben gelegen, want de cijfers van in- en uitvoer, die hier een hoofdrol spelen, waren allesbehalve gunstig. Enerzijds zijn er klaarblijkelijk belangrijke korte commerciële kredieten aan ons land verleend resp. heeft Nederland zijn verstrekte buitenlandse handelskredieten beperkt, anderzijds heeft de kapitaalrekening waarschijnlijk een gunstig beloop te zien gegeven. Ook in augustus schijnt de buitenlandse belangstelling voor de hoogrentende Nederlandse fondsen levend te zijn gebleven.

Deze ontwikkeling heeft uiteraard invloed op de binnenlandse monetaire verhoudingen. Het drainerend effect van het betalingsbalanstekort is waarschijnlijk voorlopig verdwenen en daarmee is de druk op het economisch leven verzwakt. In de eerste zes maanden van het jaar heeft de

Centrale Bank van Suriname

Bij de afdeling, Studiedienst bestaat de mogelijkheid tot plaatsing voor de tijd van 5 jaren van een

JONG ECONOOM

tot assistentie van de chef van deze dienst. De voorkeur wordt gegeven aan een gegadigde, die:

1. een opleiding en/of enige ervaring heeft gehad in de monetaire problematiek;
2. enige ervaring heeft in statistisch en economisch onderzoek en in het samenstellen van verslagen.

Het toe te kennen salaris, liggende in de schaal van Sf 6.600,— tot Sf 10.800,— 's jaars met verhogingen van Sf 420,— 's jaars, zal afhankelijk zijn van de ervaring van betrokkene.

Betrokkene maakt vervolgens, aanspraak op:

1. een gedeeltelijke vergoeding van de kosten van geneeskundige behandeling voor zich en zijn gezin;
2. een toekenning van kinderbijslag van Sf 90,— per jaar per kind;
3. toekenning van 4 maanden van het laatst genoten salaris en van 15% van het gedurende de dienstbetrekking genoten salaris na afloop van de dienstbetrekking;
4. 12 dagen verlof per jaar;
5. vervoer van en naar Nederland voor het gezin;
6. toekenning van uitrustingskosten (voor ongehuwden gelijk aan $\frac{1}{6}$ van het jaarsalaris, voor gehuwden gelijk aan $\frac{1}{4}$ van het jaarsalaris, in beide gevallen met een maximum van Sf 2.500,—).

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven, waarin omstandig mededeling moet worden gedaan van de antecedenten van de gegadigde, vergezeld van een recente pasfoto moeten ten spoedigste gericht worden aan de Centrale Bank van Suriname, P.O.B. 1801, Paramaribo, Suriname.

1870

N.V. Levensverzekering' Maatschappij

DE NEDERLANDEN VAN 1870

VERZEKERINGEN
voor staf en personeel

reeds voor een groep van 5
LAGERE TARIEVEN
HOGERE KORTINGEN

Herengracht 124-128, Amsterdam C., tel. 62112

buitenlands economisch overzicht

HET TIJDSCHRIFT VOOR IEDER DIE,
DIRECT OF ZIJDELINGS, BETROKKEN
IS BIJ DE INTERNATIONALE HANDEL!

Maandschrift van de Economische
Voorlichtingsdienst, Ministerie
van Economische Zaken,
Den Haag

Beschouwingen over actuele
economische ontwikkelingen
Het laatste nieuws
over economische integratie
De Nederlandse export
en de wereldvraag

Abonnementsprijs:
(11 nummers per jaar) f 25,—
Voor abonniees op het weekblad.
"E.V." f 15,—

Gratis proefnummer

naam _____

adres _____

woonplaats _____

Hiermede verzoek ik toezending van
een gratis proefnummer van
"Buitenlands Economisch Overzicht".

Svp. zenden aan: Stichting
Econometrische Publicaties,
Bezuidenhoutseweg 151,
Den Haag; tel. 070 - 814011

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 30; voor
studenten f. 15.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

NEDERLANDS BESTUURSRECHT

3e druk, geheel opnieuw bewerkt onder leiding van mrs. G. A. van Poelje, F. F. X. Cerutti, A. M. Donner, W. C. L. van der Grinten, M. G. Levenbach, S. O. van Poelje en C. H. F. Polak, met bijstand van mr. B. S. Tigchelaar.

DEEL I ALGEMEEN DEEL 415 pag., prijs f. 40,—

De geschiedenis van het bestuur, bestuursrecht en bestuurswetenschap, de rechtsbronnen van het bestuursrecht, de inrichting van het bestuur, de zaken van het openbaar bestuur, ambtenarenrecht, het beheer der openbare geldmiddelen, het bestuur en de burger, de beschikking, overeenkomsten met het bestuur, de handhaving van het bestuursrecht, de rechtsbescherming tegen onrechtmatig bestuur.

DEEL II BINNENLANDS BESTUUR 363 pag., prijs f. 30,—

De verzekerde vrijheidssfeer (vrijheid van godsdienst en belijdenis, goede zeden, beveiliging van het volksbestaan), de verzekering van cultuurwaarden (onderwijs, jeugdwerk en volksontwikkeling, cultuur- en natuurmonumenten, kunsten en wetenschappen), de verzekering van orde, rust en veiligheid (ruimtelijke ordening en volkshuisvesting, waterstaat, het verkeer, voorschriften, die rechtstreeks verzekering van de openbare orde beogen).

ZOJUIST VERSCHENEN:

DEEL III ECONOMISCH EN SOCIAAL BESTUUR 764 pag., prijs f. 68,—

Algemene beschouwingen (de ontwikkeling van het economisch bestuur, de organisatie van het economisch bestuur, het internationaal economisch bestuur), de algemene economische wetgeving (kartelrecht, het algemene prijzenrecht, in- en uitvoer), de landbouw (bedrijfsuitoefening, landbouwgrond, kwaliteitsbescherming en gezondheidszorg, produktie, afzet en prijsvorming), de visserij, het vervoerswezen, nijverheid en handel (algemene regelingen van nijverheid en handel, de industrie, handel, ambacht en horecabedrijf, bankwezen, verzekering, mijnwezen), arbeid (historisch overzicht, enkele juridische problemen uit het arbeidsbestuursrecht), sociale verzekering (algemene beschouwingen, historisch overzicht van de sociale verzekeringswetgeving, enkele hoofdpunten der wettelijke regelingen), volksgezondheid, maatschappelijk werk (algemeen maatschappelijk werk, justitieel maatschappelijk werk).

Prijs van de drie delen tezamen f 125,—.

N. SAMSOM N.V. UITGEVER ALPHEN AAN DEN RIJN

Ook verkrijgbaar via de boekhandel

HOOFDPRODUKTSCHAP VOOR AKKERBOUWPRODUKTEN

Den Haag

een publiekrechtelijke instelling met een veelzijdige economische problematiek op het gebied van de landbouw en de landbouwproductenverwerkende industrie, zoekt contact met een jong econoom, jurist of andere geïnteresseerde, die op den duur in de functie van

secretaris

zal worden belast met gevarieerde werkzaamheden, zoals het voorbereiden van inleidingen en persartikelen, het bestuderen van bestuursstukken en het organiseren van vergaderingen. Hij moet in goed Nederlands helder en overzichtelijk kunnen rapporteren.

Gedacht wordt aan iemand, die de geboden mogelijkheid wil benutten om na een ruime inwerkperiode een belangrijke staffunctie voor een goed deel zelf inhoud te geven.

- Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 134 ingewacht bij

Psycho ogisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474. R'dam.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiter-aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Ad m. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam

KONINKLIJKE VEENENDAALSCHЕ STOOMSPINNERIJ EN WEVERIJ N.V.

gevestigd te Veenendaal

UITGIFTE van

nominaal f 1.050.000,-

5 $\frac{3}{4}$ pct. in aandelen converteerbare obligaties,

in stukken groot nominaal f 500,- aan toonder.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligaties, uitsluitend voor aandeelhouders, openstelt op

DONDERDAG 24 SEPTEMBER 1964,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Veenendaal,

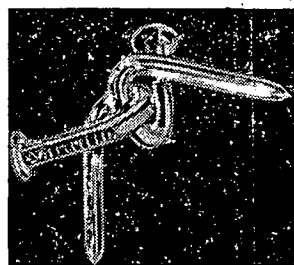
tot de koers van 100 pct.,

op de voorwaarden vermeld in het prospectus d.d. 15 september 1964.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 15 september 1964.

PUZZELT U OOK WEL EENS?

U vindt puzzelen een prettige ontspanning. Maar dat vindt u waarschijnlijk niet, wanneer u zich moet bezig houden met puzzles op verzekerings- of administratief gebied.

CENTRAAL BEHEER en de bij haar aangesloten onderlinge ondernemersorganisaties lossen deze problemen voor u op.

CENTRAAL BEHEER, instelling voor het bedrijfsleven, geeft u voorlichting en sluit voor u op aantrekkelijke voorwaarden pensioen-, invaliditeits-, brand-, w.a.-, motorrijtuig- en andere verzekeringen.

CENTRAAL BEHEER voert met behulp van elektronische apparatuur uw loon-, salaris- en andere administraties uit.

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen, collectieve invaliditeitsverzekering.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

CENTRAAL BEHEER

BOSENLOMMERPLANTSOEN 1 AMSTERDAM-W. TEL. 134971-POSTBUS 8400

CENTRAAL

C.B.
BEHEER

Mars

a fast growing concern in the confectionery field in Europe, wishes to appoint a

SERVICE AND FINANCE DIRECTOR

(international controller)

for their new factory and the five selling companies in the common market countries.

He will be stationed at our main office at Veghel and reports directly to the general manager of Eucom operations. He has complete control of all financial operations and the four national offices in Brussels, Düsseldorf, Paris and Milan.

The group operates a budgetary control system and standard costing for which twice yearly forecasts and periodical (4-weekly) accounts are produced.

Operational research projects and integrated planning are conducted in the service and finance division.

Candidates should preferably be between 35 and 45 years of age. Experience in financial management is essential. Ideally he should hold a university degree and be a V.A.G.A. or N.I.V.A. member with international orientation.

A good working knowledge of English is indispensable as well as a fair notion of German and French.

The starting salary of this post will not be less than Dfls. 40.000 per annum excluding pension scheme and other benefits. A quick raise in salary is foreseen for the successful candidate and is related to the company's growth.

Applicants are required to write with curriculum vitae to mr. R. de Quay, personnel director Mars Eucom, Taylorweg 5, Veghel (N.Br.).

Applications will be treated in strictest confidence. No references will be taken.

U reageert op
annonces in „E.-S.B.”

Wilt U dit dan steeds duidelijk
tot uitdrukking brengen?

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelsannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam